A vihar közepén

A cionista ifjúsági mozgalmak földalatti ellenállása Magyarországon a német megszállás idején

A vihar közepén

A cionista ifjúsági mozgalmak földalatti ellenállása Magyarországon, a német megszállás idején

Oktatási program és segédanyag

Izraeli megjelenése a Magyarországi Cionista Ifjúsági Mozgalmak Történetét Kutató Társulat (Sderot Jerusalem 94. Ramat-Gan, Izrael)
kezdeményezésébol ered

Magyarországi megjelenése a Magyarországi Hasomer Hacair kezdeményezésébol ered

Adatok és kutatómunka:	David Gur, A Magyarországi Cionista Ifjúsági Mozgalmakat Kutató Társulat Laurence Rozengart, Massuah Intézet
Írta és szerkesztette:	Hadasz Laor - Ashur
Fényképeket válogatta:	Ayala Vengerovics-Feller
Tudományos szakérto:	Dr. Nili Keren, Massuah Intézet
Oktatási szakérto:	Hava Baruh, Yad Vashem
Fordította:	Antony Keren

A magyar kiadást lektorálta és kiegészítette: Novák Attila

A magyar kiadást szerkesztette: Büchler András

A magyar nyelvu kiadás a Joods Humanitair Fonds támogatásával jött létre.

A módszertani fejezet a Yad Vashem Holocaust Oktatási Intézetével közösen került kiadásra Izraelben.

Az oktatási program a Magyarországi Cionista Ifjúsági Mozgalmak Történetét Kutató Társulat és a Magyarországi Hasomer Hacair kezdeményezésébol jött létre.

Tartalom

Eloszó **4**
A téma és fobb kérdéseinek ismertetése, az oktatási anyag felépítése

Bevezetés: Történelmi áttekintés, a magyarországi zsidóság 1920-1945 között **8**
A fokozatos jogfosztástól az intézményes megsemmisítésig

1**. fejezet: Az ismeretek megszerzésétol a megértésig** **20**
A magyarországi zsidóság reagálása a súlyosbodó helyzetre, és a megsemmisítésrol szerzett hírekre 20
Tanúvallomások 28

2. fejezet: A megértéstol a tettekig **31**
A cionista ifjúsági szervezetek földalatti ellenállási és mentési tevékenysége Magyarországon 31
Tanúvallomások 45

3. fejezet Kreatív foglalkozás **51**

Összefoglalás: Megvitatandó kérdések **52**

Függelék 53
A cionista ifjúsági mozgalmak vezetoinek rövid életrajza 54
Bibliográfiai és egyéb forrásanyagok 58

Ajánlott irodalom 58

Eloszó

A téma és fobb kérdéseinek ismertetése, a segédanyag felépítése

Az oktatóhoz

A téma, mellyel ebben az oktatási programban foglalkozunk, a mai napig csak egy szuk körben ismert történelmi eseményt dolgoz fel: a magyarországi cionista ifjúsági mozgalmak illegális küzdelmét az életmentésért, a német megszállás idején.

Célunk, hogy bemutassuk ezt a megrázóan bátor és bámulatra méltóan sokrétu tevékenységet, melyben a zsidó ifjúság önmagát megszervezve sietett bajba jutott sorstársai segítségére. Ezek a fiatalok életük kockáztatásával, a deportálás és megsemmisítés fenyegetettségének az árnyékában próbáltak a halálos veszélyben élo magyarországi zsidóság részére megoldást találni. Ezek az események a II. világháború és a Vészkorszak utolsó szakaszában zajlottak. Hosei a cionista ifjúsági mozgalmakban nevelkedett fiatalok, kiknek élete a Vészkorszak elott lényegében nem különbözött bármelyik más korosztálybeli társukétól. A II. világháború kitörése azonban gyökeresen megváltoztatta életüket, melyet véglegesen Magyarország 1944. március 19-i német megszállása pecsételt meg.

A magyarországi Holocaustot szokatlan ismérvek jellemzik:

1. Magyarországon, a kormány az elso zsidóellenes intézkedéseket már 1920-ban törvénybe iktatta (Numerus Clausus) - jóval Hitler 1933-as németországi hatalomra kerülése elott - és zsidóellenes politikáját a II. világháború kitörése után még intenzívebben folytatta. Ugyanakkor Magyarország befogadta a szlovák és lengyel menekülteket, ami a magyarországi zsidóság biztonságérzetet növelte.
2. Magyarország német megszállása és zsidóságának tömeges megsemmisítése akkor vette kezdetét, amikor már az egész világ elott ismert volt, hogy a németek által megszállt országok zsidóira milyen sors vár. A háború e szakaszában a németek már több fronton, többek között Olaszországban és a Szovjetunióban is visszavonulóban voltak. Mindezek ellenére mintegy 600.000 magyar zsidót deportáltak és semmisítettek meg.

A magyarországi zsidóság tragédiáját tovább súlyosbítja az a tény, hogy míg Európa többi, német megszállás alatti országokban évekig tartott a zsidóság összegyujtése, gettósítása, legyilkolása és koncentrációs táborba küldése, mindez Magyarországon mindössze néhány hetet vett igénybe. A háború végso szakaszában többszázezer magyar zsidó kiút és külso segítség nélkül maradt, és sem a nácikkal folytatott tárgyalások, sem a nemzetközi közbenjárás nem vezetett eredményre.

A magyarországi zsidóság viselkedését ennek az összetett helyzetnek a tükrében vizsgáljuk és behatóan a következo kérdésekkel foglalkozunk:

Hogyan nézett szembe a magyarországi zsidóság a tömeges deportálás tényével?

Európában a „végso megoldás” gépezete már évek óta, szünet nélkül muködött. Miért nem ismerték fel a magyar zsidók azt, hogy milyen veszélyek leselkednek rájuk? Egyáltalán, milyen választási lehetoségek álltak a magyarországi zsidóság rendelkezésére?

Milyen lépéseket tettek saját és mások életének megmentése érdekében a különbözo zsidó szervezetek?

Miután ezekre a kérdésekre választ kaptunk, a cionista ifjúsági mozgalmak muködését tárgyaljuk, és a következo kérdést állítjuk a középpontba:

Hogyan folyt a cionista fiatalok ellenállási és embermentési akciója? Mi volt a „tijul” (kirándulás), az igazolványhamisítás, és hogyan ment végbe a gyermekházak létrehozása? Milyen eredményeket értek el velük?

A kreatív foglalkozást követoen az **összefoglalás** során, néhány lényeges kérdés felvetésével lehetoséget nyújtunk a diákoknak, hogy kifejezzék a tárggyal kapcsolatos személyes érzelmeiket. A lezáró beszélgetés további célja a diákok „Holocaust alatti zsidó magatartásról” szerzett fogalmainak a kibovítése, melybe az ellenállás, a felkelés és a hosiesség jelenségei is beletartoznak. Feltételezzük, hogy a diákok már más történelmi események kapcsán is találkoztak ezekkel a fogalmakkal, mint pl. a varsói felkelés, ahol a zsidó ifjúság kezdeményezése és szilárd helytállása szintén kiemelkedo szerepet játszott.

A magyarországi földalatti tevékenységet leíró forrásmunkák rámutatnak arra, hogy a korlátozott körülmények, az elszigeteltség és a deportálás mindennapjaiban, a szervezett zsidó ifjúság Magyarországon leleményesen és fáradhatatlanul dolgozott azon, hogy segítséget és menedéket nyújtson és – már akinek lehetett –, menekülo útvonalat találjon.

A cionista fiatalok történetét a következokkel jellemezhetjük: kezdeményezés, bölcsesség, bátorság, és a zsidóság iránti felelosségtudat. Históriájuk rávilágít a szervezodésben, az ifjúságban rejlo erore, különösen azokéra, akik a szolidaritás, a cionizmus és a belolük fakadó célkituzések megvalósítása hitén és eszméin nevelkedtek.

A „magyar történet” érdekes példaként szolgálhat arra, hogy kritikus idokben mi az ifjúsági mozgalmak feladata. Megmutatja, hogy a fiatalság zsidó közösségvállalása belso késztetésbol eredhet. Hogy viharos idokben, hosies és elszánt magatartást tanúsíthat, létveszélyben is küzdhet, ellenállhat, és megoldásokat találhat olyan súlyos gondokra is, melyekkel azelott soha nem kellett szembenéznie.

Az oktatási program 8-12. osztályos tanulóknak szól, mellyel az is a célunk, hogy körüljárjunk egy olyan problémát, mellyel a náci megszállás alatt élo zsidó fiatalok szembesültek. A tárgy teljes tanulmányozására 3-4 órát ajánlunk.

<u>A könyv felépítése és munkamódszere</u>

A könyv felépítése a tények megismerését , feldolgozását segíti elo és az egyéni vagy csoportos kutatómunkához kínál feladatokat.

A bevezeto kronológiai áttekintés a Holocaust elotti és alatti zsidó életet mutatja be, melyet feladhatunk otthoni feldolgozásra, vagy a bevezeto órán az idorendi táblázat segítségével nyújthatunk át a tanulóknak.

Az elso fejezet a szukebben vett magyarországi és a Magyarországhoz visszacsatolt területeken (Kárpátalja, Felvidék, Észak-Erdély) élo zsidóság zsidóellenes intézkedésekre adott reakcióit vizsgálja. Ezt a részt az osztályban vagy könyvtárban végzett foglalkozáson vegyük át. Érdemes a tanulókat több (pl. négy) csoportra osztani. A foglalkozás végén a csoportok bemutatják, hogy milyen tényeket ismertek meg, és ezzel kapcsolatban milyen kérdések vagy kételyek merültek fel bennük.

A második fejezet az ifjúsági mozgalmak három legfobb mentotevékenységérol szóló tudnivalókat és az ezzel kapcsolatos tanúvallomásokat tartalmazza. A fejezet elején található feladatokat három csoportban érdemes elvégezni. A feladat részeként minden csoport kiválaszt és bemutat egy, a saját álláspontját alátámasztó tanúvallomást.

A harmadik fejezetben olyan csoportos kreatív foglalkozásokat találunk, melyek elosegítik a téma mélyebb tanulmányozását, továbbá a könyvben említett események és folyamatok feldolgozását és tisztázását. Az itt ajánlott feladatokat érdemes elore kiosztani és megtervezni, hogy a tanulók munkáiból a Holocaust emléknaphoz közeli dátumon kiállítást lehessen rendezni.

Az összefoglaló fejezet a lezáró beszélgetésben felhasználható kérdéseket tartalmazza. A beszélgetés során a tanulók megfogalmazhatják, hogy milyen jelentoséggel bír számukra a „magyar történet”.

A könyvben szereplo **fogalmakról és személyekrol** az eloször megemlítésre kerülo oldalon, a lap szélén bekeretezve, rövid magyarázat található. Ezeknek a másodlagos ismereteknek az a céljuk, hogy a fogalom bovebb jelentést kapjon, és hogy ezzel az eszközzel a fiatal olvasó teljesebb képet kapjon a Holocaust alatti magyarországi zsidóság sorsáról.

A fejezetek elején található **„Iránymutatók a tanulóhoz”** a tudnivalók alapszintu elsajátításához segítik hozzá a diákokat, de azokhoz a szélesebb köru következtetésekhez is elvezetnek, melyek az eseményekbol kibontakozó folyamatra utalnak. Az iránymutató továbbá a témában való általánosabb elmélyülésre, és annak gazdag forrásanyagára hívja fel a figyelmet.

Bevezeto

A magyarországi zsidóság történelmének áttekintése 1920-1945 között

A fokozatos jogfosztástól az intézményes megsemmisítésig

Iránymutatók a tanulóhoz

Az itt szereplo történelmi áttekintést négy szempont szerint szerkesztettük:

1. A magyarországi zsidó közösség a két világháború között
2. Zsidóellenes törvények a két világháború között
3. Az antiszemita politika megerosödése a II. világháború kitörése után (1939)
4. A magyarországi zsidóság sorsa a német megszállástól (1944. március 19.) a felszabadulásig.

A felsorolásból kiderül, hogy a történelmi áttekintést idorendi sorrendbe helyeztük, melyben az események elrendezésének **kulcsa** a „II. világháború kitörése elott és után". Olvassátok el és tanulmányozzátok az áttekintoben szereplo részleteket, majd ajánljatok más „kulcsot" az események elrendezésben. Pl.: Hitler hatalomra jutása elott és után, a Molotov-Ribbentrop paktum elott és után, stb. Válasszatok olyan központi eseményeket, melyek a magyarországi zsidóság helyzetének további romlásában játszottak szerepet.

Történelmi események:
Németországban: Hitler hatalomra kerülése, nürnbergi törvények, Ausztria bekebelezése, Csehszlovákia elfoglalása; **Magyarországon:** a politikai hatalom képviselonek a kicserélodése; **A II. világháború kibontakozása**: Ribbentrop-Molotov paktum és megszegése, tengelyhatalmak
Segítségül a *Holocaust Enciklopédia-t* (*Encyclopedia of the Holocaust*. Published by Yad Vashem and The Jerusalem Publishing House, co-published with Facts On File in the United States 2000), Randolph L. Braham, *A magyar Holocaust 1-2.* címu könyvét (Budapest, Gondolat, 1988), Karsai László, *Holocaust* címu munkáját (Budapest, Pannonica, 2001), illetve Asher Cohen, *A Haluc ellenállás Magyarországon* (Budapest, Balassi, 2002) címu muvét ajánlhatjuk.

1. A magyarországi zsidóság a két világháború között

Az I. világháború utáni területrendezés Magyarország területét nagymértékben lecsökkentette, az ország zsidó népessége a háború elotti számának a felére csökkent. 1938 és 1941 között a bécsi döntések következtében 300.000 fovel nott meg a zsidó lakosság száma. (az elso döntést 1938-ban, a másodikat 1940-ben hozták, az olasz és a német külügyminiszter a magyar képviselokkel kötött megállapodásában Csehszlovákia és Románia egyes területeit Magyarországhoz visszacsatolta). Az 1941-es

népszámláláskor 725.000 zsidót jegyeztek fel, ami az ország lakosságának 5%-át tette ki. Magyarországon 150.000 zsidó származású keresztény is élt, akik a faji törvények szerint zsidónak számítottak és a korlátozó rendeletek rájuk is vonatkoztak. Ezen kívul 1939-1943 között további 50.000 zsidó a náci megszállás elol Magyarországra menekült, mivel úgy tartották, hogy a zsidók Magyarországon viszonylagos biztonságot élveznek. 1944-ben Magyarországon 850.000 - 900.000 zsidó élt.[1]

Mennyire illeszkedtek be a zsidók magyar társadalomba?

A magyarországi zsidók emancipációja (polgári egyenloségi jogok biztosítása) már a XIX. század „közepén" (1867, XVII.tc.) megtörtént, ezzel viszonozva és elismerve az 1848-as szabadságharcban való részvételüket. Az egyenjogúsítási folyamat évtizedeken át hol elorehaladt, hol megtorpant, a zsidó vallás pedig 1895-ben vált „bevett" felekezetté. A zsidó körökön belüli modernizációs törekvések már a polgári jogegyenloség megszerzése elott megjelentek, de azután, hogy a zsidók jogait törvényes garanciák is szavatolták, az ország tokés fejlodésében játszott szerepük jelentosen megnott. Részvételi arányuk a szabadfoglalkozású pályákon, a kultúra, a színház, az irodalom és az újságírás területén is kiemelkedett. A zsidóság az I. világháborúban anyagi és hadi kötelezettségeinek eleget téve szolgálta hazáját, 10.000 zsidó katona az életét is áldozta érte, ennek ellenére a háború alatt felerosödött az antiszemitizmus. Az I. világháború után, egy rövid idore (1919 március-augusztus) kommunista kormány vette át a hatalmat, melynek vezetoje, Kun Béla, és több más résztvevoje zsidó származású volt. A zsidó részvétel még fokozottabb zsidóellenes kampányhoz vezetett. Horthy Miklós admirális vezetése alatt megkezdodot az ellenforradalmi erok tevékenysége, a fehérterror. Ebben a kommunista és zsidóellenes bosszúhadjáratban - a becslések szerint – mintegy ezer embert gyilkoltak meg, ezek közül sok volt a zsidó. Viszont megjegyzendo az, hogy Horthy támogatói között is voltak zsidók, foleg azokból a körökbol, akik megijedtek a kommün szocialista jellegétol, illetve biztosítani kívánták gazdasági befolyásukat.

Horthy Miklós (1868-1957)
1920-1944 között Magyarország kormányzója. Az I. Világháború végén az Osztrák-Magyar Monarchia adriai flottájának volt az admirálisa. 1919-ben a szocialista-kommunista hatalom elleni hadjáratot vezette, Budapestre érkezett és 1920. március 1-én a Magyar Királyság kormányzója lett. Kormányzósága elején szélsoséges antiszemita politikát folyatott, ami idovel megenyhült. A '20-'30-as években közkedvelt, elismert vezetové vált. Külpolitikájában az I. Világháború után Magyarországtól elcsatolt területek visszaszerezésére törekedett, ami a náci Németországgal való egyre szorosabb együttmuködéshez vezette. A németekhez fuzodo viszonya a II Világháború idején megváltozott, akik 1944. október 15-én lemondatták .

Milyen társadalmi csoportokból állt a zsidó közösség?

A magyarországi zsidóságot a felvilágosultak és a mélyen vallásosak közötti ellentét jellemezte. A zsidóság három ágra oszlott, az ortodoxra (29,2%), a neológra (65,5%) és a status quo-ra (akik nem akartak a másik ketto szervezethez csatlakozni, 5,3%)[2]. Az ortodoxia

1 A Magyarországon ebben az idoszakban élo zsidók létszámáról különbözo álláspontok léteznek. Az itt közölt adatok a II. világháború után, különféle történészek által végzett kutatásokon és becsléseken alapulnak.
2 A becsült százalék értékeket Nomi Blank és Haim Genizi tanulmányaiból vettük. (Yad Vashem gyujtemény, 11/3. 123.oldal) Az adatok az I. Világháború elotti idoszakra vonatkoznak.

Stern Sámuel (Samu) (1874-1947) Zsidó közéleti ember, a budapesti neológ közösség vezetoje. Bankár és a legmagasabb, Magyar Királyi Udvari tanácsos, rang viseloje. A német megszállás elott, hosszú éveken át, a pesti hitközség és a neológ hitközségeket irányító országos szervezet elnöke. Stern Samu sikeres üzletember volt és különlegesen jó kapcsolatokkal rendelkezett az arisztokrata - konzervatív és más vezetoi körökben. Zsidó vallású magyarnak vallotta magát, lekes hazafi és anti-cionista volt. A Zsidó Tanácsba való elnöki kinevezésérol és szerepérol lásd „A Zsidó Tanács Magyarországon"c. fejezetet.

foleg az ország határmenti területein virágzott, Kárpátalján, Erdélyben és Szlovákiában. Ezeket a területeket az I. világháború után elcsatolták Magyarországtól, így a két háború között az asszimilálódott zsidóság volt többségben. A zsidók gyorsan asszimilálódtak és minden tekintetben magyarokká akarták válni, az 1930-as évek közepén Budapesten a vegyes házasságok száma már elérte a 20%-ot. A kikeresztelkedok száma is megnott. A magyarországi hitközségek között a pesti „izraelita" hitközség (neológ) volt a legnagyobb, melynek elnöke, Stern Samu volt.

Mennyire volt jelentos a cionista irányzat Magyarországon?

A cionista mozgalom Magyarországon gyenge lábakon állt, a cionista ifjúsági mozgalmak szuk tagsággal rendelkeztek. A XIX. században Erec Jiszraelbe (Izrael földjére) bevándorolt magyar zsidók, Hatam Szófer, az ortodoxia vezetojének tanítványai voltak, és az ultraortodox irányzat vezetoivé és a cionizmus ellenzoivé váltak. A cionizmus csak egy szuk, értelmiségi és vallásos körben vert gyökeret (annak ellenére, hogy Herzl, a cionizmus atyja magyar születésu volt). Mind az asszimiláns mind a vallásos zsidóság többsége elutasította a cionista eszméket, és a magyar nacionalizmushoz asszimilálódott.
A cionista érzelmuek közül is csak kevesen csatlakoztak a haluci ifjúsági mozgalmakhoz. A II. világháború eloestéjén a magyarországi cionista mozgalom mindössze 5000 tagot számlált.

Milyen ifjúsági mozgalmak muködtek Magyarországon?

Magyarországon a következo mozgalmak muködtek: Bnei Akiva, Betar, Dror Habonim, Hanoar Hacioni, Hasomer Hacair és a Makabi Hacair. Az ifjúsági mozgalmak a II. világháború kitörése elott és egy ideig alatta különbözo ernyoszervezetekben tömörültek:

- A „Hehaluc" tömbjéhez a Hasomer Hacair (akkor a Hanoar Haivri nevet viselte), Dror, Hehaluc Hacair, Habonim, Necah, és a Makabi Hacair szervezetek tartoztak.
- A „Hehaluc Haklal Hacioni" tömbhöz a Hanoar Hacioni szervezet tartozott
- A „Hehaluc Hamizrahi" tömbhöz a Bnei Akiva tartozott

A Betar a tömbszervezeteken kívül maradt, hiszen Vlagyimir Zsabotyinszkij, a Betar vezetoje („Ros Betar"), az 1930-as évek közepén – szervezetestül – kilépett a Cionista Világszervezetbol és ez a szembenállás az egész világon érezheto volt.
A politikai differencián túl a területi különbségek egyéb eltérésekkel párosultak. A magyarországi ifjúsági mozgalmak („anyaországiak") különböztek az 1938-ban Magyarországhoz csatolt területeken muködo mozgalmaktól.

- A dél-szlovákiai (felvidéki) halucok (cionista mozgalmi tagok) többsége a Makabi Hacair, Hasomer Hacair, és Dror tagjai voltak, a csehszlovák demokráciához illo öntudattal rendelkeztek, magyarul és németül beszéltek.
- A kárpátaljai fiatalok Hehaluc Hacair, Bnei Akiva és Hanoar Hacioni tagok voltak, akiket a zsidó nemzeti öntudat vezérelt. Jiddisül beszéltek.

- Az erdélyi mozgalmi tagok az elnyomás alatt folytatott politikai tevékenységben is tapasztaltak voltak, ráadásul a királyi Románia üdvözölte a zsidó nemzeti törekvéseket – ekként óhajtotta leválasztani a magyar anyanyelvu zsidóságot a magyarságtól.
- Ezen kívül menekültek is csatlakoztak a magyarországi mozgalmakhoz. Lengyelországi halucok, akik Szlovákián keresztül 1942-43-ban érkeztek és szlovák mozgalmi tagok, akik a deportálások elol szöktek meg. Jól beszéltek magyarul és könnyen beilleszkedtek a helyi mozgalomba. [3]

2. Zsidóellenes törvények a két világháború között

- 1920 – a magyar parlament elfogadta a „Numerus Clausus" néven közismertté vált törvénycikket, amely az elso antiszemita törvénykezés volt az I. világháború utáni országban (és az elso a világháború utáni Európában) és a zsidó diákok létszámát korlátozta a foiskolákon és az egyetemeken. Több vidéki egyetem nem tartotta be a rendelkezést s a kikeresztelkedettekre pedig nem vonatkozott, de sok zsidó diák kényszerült arra, hogy külföldön tanuljon. 1928-ban hatályon kívül helyezték a törvény antiszemita passzusát, így a magyar zsidók hamis biztonságtudata továbbra is fennmaradt.

1933-ban a nácik hatalomra jutottak Németországban és bevezették az elso, zsidókat faji alapon megkülönbözteto törvényeket. Legelsoként Magyarország követte a német példát

- 1938. március – elso zsidótörvény életbe lépése Magyarországon. A zsidókat felekezeti hovatartozásuk alapján határozta meg (zsidó az, aki az izraelita felekezethez tartozik). A törvény az ipari, a kereskedelmi, a köztisztviseloi pályákon és a szabadfoglalkozásokban 20 %-ban korlátozta a zsidók részvételi arányát.
- 1938 vége – Zsidó újságok betiltása, egy kivételével.
- 1939. május – második zsidótörvény életbe lépése (IV. törvénycikk néven). Öt részbol állt, érezheto a náci faji ideológia hatása. Az elso törvényhez képest a zsidóság definícióját faji alapra helyezte, korlátozta az állampolgári jogokat. Az elso zsidótörvényben említett értelmiségi pályákon 20%-ról 6%-ra, vállalatoknál, az értelmiségi munkakörökben 12%-ra korlátozták a zsidóság arányát. Rendeletekkel is ösztönözte a zsidóság Magyarországról való kivándorlását. A törvény végrehajtásáról kényszeríto rendeletek intézkedtek, és megszegésük szigorú büntetést vont maga után.

Munkaszázad:
A Holocaust alatt Magyarországon jellemzo: 21-60 éves korosztályig a zsidókat behívták katonai szolgálatra, de fegyvert és késobb már egyenruhát sem kaptak. Különálló századokban, nem zsidók felügyelete alatt dolgoztak. A hadsereg igényeinek megfelelo munkákat végeztettek velük, útépítés, útjavítás, védosáncok, tankcsapdák ásása, stb.Szolgáltak Magyarországon és a határokon túl a szerb és ukrán fronton. Magyarország német megszállása után (1944. március 19.) a munkaszázadokba már más korosztályokat is behívtak, ami egészen 1945. áprilisáig tartott.

[3] A német megszállás elotti magyarországi ifjúsági mozgalmakról származó adatok Hava Eichler "Földalatti mentotevékenység Magyarországon" c. tanulmányon alapulnak, a "Cionista ifjúsági mozgalmak a Holocaustban" c. könyvbol származnak.

A törvény a zsidókat alacsonyabb renduként határozta meg, az egyént és a közösséget emberi méltóságában megalázta és a zsidóság magyar társadalomból való kirekesztését idézte elo. Mindez több, mint öt évvel Magyarország német megszállása elott történt.

3. Zsidóellenes politika erosödése a II. világháború kitörése után (1939)

- 1940 tavasza – a kormány a Lengyelországból érkezo menekülthullám miatt, a határok mentén megszigorítja az ellenorzést és súlyos büntetés szab ki azokra a zsidó lakosokra, akik menekülteket bújtatnak.
- 1940 – vidéken betiltják a cionista szövetség helyi szervezeteit, Budapesten csak a szövetség budapesti központja muködését engedélyezik.
- 1939-1940 – Behívások kényszermunkára „munkaszolgálat" és „munkaszázad" (vagy „munkásalakulatok") néven. A német megszállásig (1944) ezekben az egységekben, az orosz fronton körülbelül 42.000 zsidó vesztette életét.
- Az antiszemita törvények szigora a Németországgal való szorosabb együttmuködéssel növekedett, különösen a nácik Szovjetunió ellen indított támadásának idoszakában. 1941. június 27-én a német-magyar együttmuködés beteljesedett és Magyarország néhány nappal a Szovjetunió megtámadása után csatlakozott háborúhoz. Ez az együttmuködés 1944 október 11-én ért véget, amikor Horthy kormányzó aláírta a fegyverszüneti egyezményt Moszkvával[4] és ezt október 15-én bejelenti a magyar rádióban. A reakció az volt, hogy ugyanaznap a németek megbuktatták Horthyt és Szálasi Ferencet és nyilas mozgalmát juttatták a hatalomba.

Hogyan hatott a zsidókra a nemzetközi kapcsolatok alakulása ?

A harmadik zsidótörvény zsidónak tekintette azokat, akik: 1. Az izraelita felekezethez tartoztak 2. Nagyszülei közül legalább ketto zsidónak született, de nem számított zsidónak az, akit születésekor megkereszteltek és szülei a házasság idején a keresztény . felekezethez tartoztak. Továbbá megszabta, hogy a zsidó hitre áttértek véglegesen zsidónak tekintendoek, még akkor is, ha később visszatérnek a keresztény hitre. Ezzel az intézkedéssel megakadályozták, hogy a nem zsidók és zsidók közötti házasságkötés tilalmát betéréssel ki lehessen kerülni.

- 1941 júniusában a magyar kormányzat elfogadta a harmadik zsidótörvényt, a fajvédelmi törvényt, mely augusztusban lépett érvénybe. Az 1935-ös németországi, nürnbergi törvényekhez hasonlóan ez a törvény is meghatározta, hogy ki számít zsidónak. Ez egyrészrol a vallási hovatartozás, másrészrol a származás alapján történt. Így az 1941-ben izraelita felekezethez tartozó 725.000 fon felül, további (körülbelül) 150.000 zsidó származásút is zsidónak tekintett. A zsidótörvény szigorú rendeletei a nürnbergi faji törvényeken is túltettek, és beiktatásával teljessé vált a magyarországi zsidóság intézményes elkülönítése a hazai társadalom nem zsidó tagjaitól.

- 1941 júliusa és augusztusa között 18.000 magyar állampolgári bizonyítványt felmutatni nem tudó „hontalan" zsidókat a magyar hatóságok összegyujtöttek és Galíciába küldtek, ahol a németek vették át oket. Az SS Kamenyec- Podolszkijban – a helyi zsidó lakossággal együtt – mindannyiukat legyilkolta.

[4] Horthy a fegyverszüneti egyezményt a háború két központi fordulata után írta alá. Az egyik az volt, hogy Románia, 1944. Augusztus 23-án csatlakozott a szövetségesekhez. A másik pedig az, hogy 1944 október közepén a Vörös Hadsereg már átlépte Románia határát és útban volt Magyarország felé.

- 1942 január-február – A Délvidéken (Újvidéken és más városokban) katonai alakulatok a magyar csendorséggel együttmuködve több mint ezer zsidót gyilkoltak meg. A Délvidék Jugoszlávia elfoglalása és feldarabolása után 1941. áprilisában került Magyarországhoz.

Kállay Miklós (1887-1967)
1942. március 9 - 1944. március 19 között Magyarország miniszterelnöke. Miniszterelnöksége elott magasrangú hivatalokat töltött be a különbözo kormányokban Kormányzata a zsidó törvények alapján tovább folytatta a zsidóság diszkriminációját, de sikeresen szembeszállt a magyarországi zsidóság deportálását követelo Harmadik Birodalommal. Olaszország 1943-as háborúból való kiugrási kísérlete után Kállay megpróbálkozott a kilépéssel. A német megszállás után Kállay a török képviseleten talált menedéket, de a nyilaskeresztes hatalomrajutás után a mauthauseni koncentrációs táborba deportálták. Felszabadulása után Rómába majd New Yorkba költözött.

Ugyanakkor itt kell megemlítenünk, hogy az 1942-43-as években, mikor a környezo országok, elsosorban Szlovákia és Lengyelország zsidóságát már deportálták, Magyarország zsidósága a tragikus eseményeket és a korlátozásokat is figyelembevéve – Horthy Miklós kormányzósága alatt – mégis *viszonylagos biztonságot* élvezett. Biztonságérzetüket tovább növelte, hogy Kállay Miklós, Magyarország miniszterelnöke a nyugati hatalmakkal titkos tárgyalásokat folytatott arról, hogyan lépjen ki az ország a háborúból. A Kállay-kormány következetesen szembeszállt az egyre gyakoribb német követelésekkel és elutasította a zsidókérdés "végso megoldását",(ami nem kimondva deportálást jelentett). Így nem véletlen, hogy a nácik által megszállt területekrol körülbelül 40-50 000 zsidó a biztonság reményében menekült Magyarországra.

4. A magyarországi zsidók tragédiája a német megszállást követoen; 1944. március 19.

A német megszállás és az azt követo szigorú korlátozások elrendelése gyorsan és meglepetésszeruen történt.

- 1944. március 21-én elrendelték az ún. Zsidó Tanács felállítását, élére Stern Samut állították.
- Megtiltották a zsidóknak a vasúton való utazást, rendelet intézkedett a zsidó tulajdonban levo telefonok és rádiók beszolgáltatásáról.
- 1944. április 5.-i hatállyal: – a zsidókat a sárga csillag viselésére kötelezték, ezzel egyidoben megkezdodött a zsidó üzletek, vállalatok, pénzintézetek bezáratása, a takarékbetétek, folyószámlák zár alá helyezése és a zsidó vagyon elkobzása.
- 1944. április 15-én néhány szélsoséges antiszemita Endre László vezetésével felállította a „Zsidókérdést kutató intézetet". Az intézet székhelye Budapesten volt, melynek irányításában az SS segédkezett és a *Der Stürmer* stílusú antiszemita újságot terjesztett.

A deportálási folyamat következo lépcsofoka: a gettók felállítása - 1944 áprilisától

- 1944. április 28-án titkos belügyminisztériumi rendeletet küldtek szét a megyei csendorparancsnokságnak, a területileg illetékes rendorségnek és a vidéki elöljáróknak „az ország zsidótalanításról”

A vidéki gettók

- 1944 április 4-én megkezdodött a vidéki gettók felállítása. A muveletet a magyar hatóságok az Adolf Eichmann parancsnoksága alá tartozó Einsatzkommando-val együttmuködve hajtották végre.
- 1944. április 28-án kihirdették a zsidók gettókba zárásáról szóló rendeletet. Kárpátalján a zsidókat váratlan és brutális módon már április 16-én elkezdték a zsidók összegyujtését.
- A kisebb falvakban a zsidókat a helyi zsinagógában vagy a hitközségen gyujtötték össze, ahonnan néhány nap múlva elszállították oket a nagyobb megyei városok gettóiba. Néhány városban a gettót a zsidók lakta negyedekben, máshol elhagyott üzemek vagy téglagyárak épületeiben jelölték ki. Egyes helyeken a zsidókat a környezo erdokbe koncentrálták, ahol a szabad ég alatt kellett „letáborozniuk”. A gettókat bezárták, elkerítették, orzésüket a helyi rendorökre és az ország különbözo területeirol odarendelt csendorökre bízták, akik az „elrejtett kincsek” után kutatva megkínozták és kifosztották az összegyujtött zsidókat.
- A gettókat a Zsidó Tanácsok irányították, melyek általában a helyi zsidó közösség vezetoibol, prominenseibol tevodött össze. A magyar szervek gondoskodtak a zsidók elszigeteléséről, így a vidéki zsidó tanácsok sem tudtak a budapesti Zsidó Tanáccsal kapcsolatba kerülni.
- A gyujtotáborok rövid ideig, összesen két-három hétig maradtak fent. A szörnyu körülmények, a rossz ellátás, a minimális egészségügyi feltételek hiánya mellett a zsidók, foleg a jómódúak, a rendorség és a csendorség kegyetlen elbánásától is szenvedtek.

Adolf Eichman (1906-1962)
A zsidókérdés „végso megoldásának” megszervezésében központi szerepet játszó személy. 1932-ben az osztrák náci párt tagja lett, majd csatlakozott az SS-hez. 1935-ben az SS zsidó osztályán kezdett dolgozni, ettol kezdve a zsidókérdés kutatását és megoldását küldetéseként tekintette. Fokozatosan vezetoi posztra emelkedett. A háború és a „végso megoldás” kibontakozásával Eichmann lett a zsidók deportálását és koncentrációs táborokba küldését irányító osztály felelose, ahonnan megszabták, hogy honnan, hányan és mikor indulnak a „küldemények”. A deportálást egyetlen országban irányította személyesen Eichman, Magyarországon. A lebonyolításban a magyarországi hatóságok együttmuködtek vele. 1961-ben Eichmant Izraelben bíróság elé állították és halálra ítélték.

Edna Ben-ami, aki a német megszálláskor 8 éves volt mondja egy vidéki gettóról és a *deportálásról*

„Eloször a drótkerítést láttuk meg. A hely, amit eddig vidám játszótérnek ismertem, félelmetes és furcsa hellyé változott. A kerítés mögött összezsúfolódtak az emberek. Ijedt tekintetu, feszült arcok pillantottak ránk. Bár ismerosek voltak, mégis nagyon furcsának tuntek. Az orök kinyitották elottünk a kaput, beléptünk, és úgy éreztem, hogy a hely magába szippant, és

vastag kötelekkel kötöz meg annyira, hogy többé már moccanni sem tudok... Bár senki sem mondta, éreztem, hogy innen nincs visszaút.
Meglepodtem, amikor meghallottam, hogy a helyet gettónak hívják. Nem tudtam, hogy ez mit jelent, de ahogy a felnottek kiejtették ezt a nevet, az nem bíztatott semmi jóval. Csöndben kiosontam a nagy terembol és körülnéztem az udvaron. Mindenhol kis csoportba verodött embereket láttam, akik suttogva beszéltek egymással. Borús arcukra kiült az aggodalom.

Megismertem egy tíz éves fiút, aki a gettó néhány titkáról mesélt nekem. Így tudtam meg, hogy a körülöttem levo emberek minden vagyonukat és az otthonukat hátrahagyták. Csak a legszükségesebb dolgokat vehették magukhoz. Minden mást egyszeruen elvettek tolük, és veréssel próbálták kiszedni belolük, hogy hova rejtették az ékszereket vagy az aranyt.

A gettóban a napok lassan teltek. Minden nap a maga fájdalmával és félelemével. Reggelenként kiabálásra ébredtünk, a legtöbbször kiszöktem a hálóterembol. Néha olyanok voltunk, mint a gyerekek, megpróbáltunk eltunni a felnottek szemei elol, és megtalálni a saját világunkat. Rabló pandúrt játszottunk, kisasszonyokat, akik egymást látogatják...

A gettóban voltam, amikor egy reggel furcsa hangokra ébredtem. Ezek nem azok az ébredést kíséro fájdalmas kiáltások voltak, amelyek szörnyu hangzásához már hozzászoktam, hanem olyan volt, mintha orült ütemben lábak ezrei szaladgálnának mellettem. Mindenki sietett valahová. Utánuk mentem, nem tudtam, mi történik, de a rövid ido alatt, amit a gettóban töltöttem, már megtanultam, hogy úgysem magyaráznak meg semmit. Muszáj azt tennem, amit a többiek. Kint, az udvaron találtam a gettó minden lakóját. Amikor kiértem, megálltam, és egy nagy ütést kaptam a hátamra, mert nem siettem eléggé. A kitörni készülo könnyeimet visszatartva megkérdeztem, hogy miért kellett összegyulnünk. „Megvizsgálják a boröndjeinket, mert átvisznek minket egy nagyobb városba, még nem tudjuk hová. De itt nem marad senki "-válaszolta egy ismerosöm. Boröndjeink átvizsgálása lassan haladt. A csendorök nem siettek, idejük, mint a tenger. Már órák teltek el, de az átvizsgálók még mindig messze voltak tolünk. Eddig még egy falatot nem ettünk, egy kortyot nem ittunk. Néhányan elájultak, de még közeledni sem mert senki hozzájuk, hogy segítsenek. Csak egy gondolat járt a fejünkben: Még meddig tart?
Végre elértek hozzám a vizsgálók. Az egyik csendor így szólt a barátjához: „Tegyük el ezt a ruhát és a szebb dolgokat a gyerekeknek, neki már úgyse lesz rá szüksége." Ezek a szavak, mérgezett tukként hatoltak be a tudatomba. Ez mit jelent? Miért ne lenne szükségem a ruháimra? Mit fogok akkor viselni?

Néhány órás várakozás után elindult a szomorú sor. Lehajtott fovel vonultunk végig a város utcáin. Senki sem akarta ezeket az utcákat látni. Sokan álltak az út mentén és abból a sok lábból, amit láttunk, úgy látszott, hogy a járdán. Valahonnan elhajították az elso követ, és ezzel kitört a gyulölet tüze. Káromló szavak, kövek, rohadt zöldségek röpültek a levegoben. A vasútállomás mennyként tunt a szemunk elé. Már semmi sem volt fontos. Csak az utcát elborító lángoló gyulölet elol találjunk valami menedéket. Már nem fontos, hogy mi, de történjen valami, ami véget vet ennek a szörnyu várakozásnak."
(Edna Ben Ami vallomásának /1980/ teljes változata az izraeli Masszua Intézet archívumában található.)

A budapesti gettó

A budapesti gettó felállítást megelozo lépések

Szálasi Ferenc (1897-1946)
Magyar fasiszta politikus. 1944. október 15-én, Horthy lemondatása után a németek segítségével magához ragadta a hatalmat. Már 1937-ben megalapította a nyilaskereszt pártot, amely rasszista politikai programjának egyik pontja így szólt: A hungarizmus kimondja, hogy a zsidóság nem vallás, hanem faj. A zsidók idegen fajúak, akiknek semmi közük sincs a magyarokhoz, sohasem hoztak áldozatot a magyarságért, ezért joguk sincs benne élni. A hungarizmus nem fogalmaz meg antiszemitizmust vagy anti - júdeaizmust, hanem a-semizmust, vagyis védelmet a zsidók ellen. A háború után Szálasit az amaerikaiak elfogták, átadták Magyarországnak. Halálra ítélték és 1946. március 20-án kivégezték.

- 1944. június 16. – Elrendelik, hogy a budapesti zsidók csak a sárga csillaggal megjelölt épületekben lakhatnak. A csillagos házakat csak meghatározott idore lehetett elhagyni, összesen két órára, reggel 8 – 10 óráig.
- 1944. október 15. – Szálasi Ferenc hatalomra jutása
  (Horthyt a háborúból való sikertelen kiugrási kísérlete miatt a németek elmozdították a hatalomból). A zsidók egy hétig nem hagyhatták el lakóhelyüket. A viszonylagos biztonság idoszaka lejárt, a budapesti zsidóságot a rettegés járta át.

- 1944. október 21. – Többezer zsidót besoroznak és a fováros on kívülre sáncásásra visznek.
- November eleje – A „halálmenetek” Bécs felé indulnak, melyekben többezer zsidót, foleg noket, a Harmadik Birodalom határa felé gyalogoltatnak, hogy ott Bécs védelmére sáncokat ássanak. A kényszermunkára a 16-60 éves férfiakat és a 18-40 éves noket hívták be. A zsidók elleni terror mindenhol tombolt, fegyveres nyilasok bandákba verodve az utcákon zsidókat szégyenítettek meg és gyilkoltak le. Áldozataik közül sokat a Dunapartra vittek, és belelották oket a folyóba.
- 1944. november 12. - A kormány elrendeli a védett házak felállítását. A védett házakba külföldi képviseletek védleveleivel rendelkezo zsidók tartózkodhatnak… A védett házakba költözés határideje november 15. volt.
- 1944. november 29. – Megkezdodött a gettó felállítása a fováros keleti részén. A gettót a nagy lélekszámú zsidó lakossággal rendelkezo VII. kerületben, a Dohány utcai zsinagóga mellett jelölték ki.[5] A nem zsidó lakosságnak el kellett hagynia ezt a részt. A gettó kapuit december 10-én lezárták. A gettóban ekkor közel 70.000 ember Budapest tartózkodott .

[5] A gettó felállításáról szóló rendeletet Vajna Gábor belügyminiszter utasítására adták ki.

Zsidó tulajdonú üzlet csillaggal jelölve
1944 - Budapest

Költözködés a gettóba
1944 - Budapest

- 1945. január 17-18 – Másfél hónappal a gettó felállítása után a város keleti részét (Pest) a szovjet hadsereg felszabadítja. A város február 13-án szabadult fel végleg. Ezalatt az idoszak alatt ezrek haltak meg a hidegtol, az éhezéstol és a járványoktól.[6]

Auschwitzi tábor A nácik 2000 koncentrációs és munkatábora közül a legnagyobb (több altáborral is rendelkezett). A legnagyobb megsemmísíto tábor, melyet a zsidók elgázosítására állítottak fel A foglyokat 1940 júniusától kezdték a táborba küldeni, a gázzal való megsemmísítés 1941. szeptemberében kezdodott meg Aushwitz-Birkenauban. A birkenaui gázkamrákban közel másfél millió zsidó vesztette életét, férfiak, nok és csecsemok. Rengetegen a kegyetlen körülményekbe haltak bele.

Deportálások Auschwitzba és Strasshofba

- A zsidók bevagonírozása és deportálása földrajzi sorrendben haladt. A szovjet hadsereg gyors ütemu elorehaladása miatt a németek és a magyarok a leheto leggyorsabban véghezvitték „az ország megtisztítását a zsidóktól". Eloször a kárpátaljai zsidókkal végeztek, következett Észak-Erdély, majd Észak-Magyarország zsidósága, Dél-Magyarország és a végén a nyugati rész.

Védett házak Szálasi kinevezése után az új kormány úgy döntött, hogy ellenorzi a külföldi képviseletek által kiadott védlevelek számát, ezért a semleges országok védelme alatt álló zsidókat az erre kijelölt városrészben, külön épületekben gyujtötték össze. Így jöttek létre a védett házak, amit nemzetközi gettó néven is hívtak. Általában nehezen lehetett meggyozni a zsidókat, hogy ide költözzenek. A rendelet kibocsátása elott a semleges országok követei találkoztak a külügyminiszterrel és megígérték, hogy a védett zsidókat hamarosan eljuttatják a semleges külföldre. A védett házakat is sárga csillaggal jelölték meg, és az V. kerületbe helyezték el. Az elnevezés ellenére a zsidók itt is ki voltak téve a nyilaskeresztesek pusztításának, akik innen is sok zsidót kiuztek és meggyilkoltak.

- 1944 május15 – Az elso deportáció Auschwitzba, a deportálást a magyar csendorök irányították.
- 1944 május 15-július 9 – Összesen 147 vonatban, hermetikusan lezárt vagonokban, 434,351 zsidó[7] hagyta el Magyarországot. Az embereket a vidéki városokból, 55 gettóból és a koncentráltabb területekrol mindössze nyolc hét alatt[8] gyujtötték össze. A magyarországi zsidóság többségét, megérkezésük után szinte azonnal, a birkenaui gázkamrákban semmisítették meg.

- 1944 június második fele – A deportáltak egyes vonatait Strasshof felé irányitották 15.000 zsidóval az ország minden területérol.

[6] A felszabadulás után további 13. 600 ember halt meg alultápláltságban.
[7] A 431.351 zsidó Ferenczi jelentésében szerepel, ezzel szemben Edmund Veesenmayer, a „Führer teljhatalmú" magyarországi megbízottja jelentésében magasabb szám, 437.402 zsidó szerepel.
[8] A vidéki városokból történo deportálás gyors ütemben folyt, annyira, hogy Rudolf Hess, Auschwitz-Birkenau parancsnoka Budapestre érkezett, hogy megtudja Eichmanntól, miért küld több zsidót annál, amennyivel naponta végezni lehet. Eichmann ragaszkodott, hogy igyekezni kell, végül megegyeztek, hogy a vonatokat úgy küldik, hogy az egyik nap kettot, míg a másik nap hármat.

- 1944 július 6 - Horthy külpolitikai mérlegelések hatására beszüntette a deportálásokat.(a deportálást intézok azonban csak napokkal később hagyták abba az összegyujtést, elotte még befejezték az ország nyugati részében élo zsidóság összegyujtését és deportálását). Magyarország, a fovárost kivéve, Judenrein – azaz zsidóktól mentes lett.

Strasshofi tábor Koncentrációs tábor, Bécs mellett. 1944 június közepén Magyarországról 15.000 zsidót hozattak Strasshofba (a bajai, szegedi, debreceni, szolnoki gettóból). Többségük idosek és gyerekek, akik mezogazdasági és ipari kényszermunkára fogva túlélték a háborút. A strasshofi táborba vitelük a budapesti Segélyezo- és Mentobizottság Adolf Eichmannal kötött egyezségének keretében történt meg, mely szerint a Biztottság ötmillió svájci frankot köteles a náciknak fizetni. Az ajánlat Eichmantól származott, aki június 14-én, Joel Brand isztanbuli „vér áruért" küldetése (lsd.késobb) után jószándéka jeléül 30.000 magyarországi zsidó ausztriai „befagyasztását" (azaz életben hagyását) ajánlotta fel.

A Holocaust magyarországi zsidó áldozatainak száma [9]

A II. Világháborúban 564.500 magyar zsidó halt meg.

Közel 63.000 zsidó a német megszállás elott vesztette életét.

A német megszállás alatt meggyilkolt 501. 500 áldozat közül 267.800 zsidó a magyar etnikai határokon belüli lakos,

233.700 zsidó pedig a Csehszlovákiától, Romániától és Jugoszláviától Magyarországhoz csatolt területek lakosai voltak.

.

[9] A feltüntetett adatok a Holocaust Enciklopédia, „Magyarország" fejezetébol származnak. További részletes adatok Braham és Katzburg: A Holocaust története Magyarországon (1992) c. könyv 14. fejezetében „a magyarországi zsidóság veszteségének felbecslése", és Cvi Erez: A magyarországi zsidóság Holocaustja – A veszteségek becslése (Yalkut Moreshet gyujtemény , 1994) alatt találhatók. A kutatások a pontos becslés nehézségébe ütköznek, valószínu, hogy a veszteségek ennél magasabb számra rúgnak. A pontos számokat sosem fogjuk megtudni.

Elso fejezet
Az ismeretek megszerzésétol a megértésig

1.rész: A magyarországi zsidóság reagálása a súlyosbodó helyzetre és a megsemmisítésrol szóló hírekre

Iránymutatók a tanulóhoz

Ebben a fejezetben 4 kérdést állítunk a vizsgálódás középpontjába:

1. A magyarországi zsidóság milyen információkkal rendelkezett a nácik európai zsidóságra vonatkozó politikájáról?
2. Hogyan értelmezték a magyar zsidók ezeket az információkat?
3. Hogyan magyarázható a megszerzett ismeretek és azok felfogása közötti eltérés? [10]
4. A súlyosbodó helyzet láttán milyen lépéseket tettek Magyarországon a zsidó és nemzetközi szervek? (közösségi vezetok, diplomaták, stb.)

A következo olvasmányban ezekre a kérdésekre kapunk választ. A válaszok a történelmi kutatásokon és a túlélok vallomásain alapulnak, melyet az akkori magyarországi ifjúsági mozgalmakban részt vett túlélok vallomásai követnek. Olvassátok el a válaszokat, a tanuvallomásokat és töltsétek ki a táblázatot.

A kérdések megválaszolásához válasszatok ki az olvasmányban található megállapítások közül összesen 8 – kérdésenként 2 – állítást és írjátok be a táblázat bal oszlopába.

A tanúvallomásokból válasszatok ki olyan mondatokat, melyek ezeket az állításokat igazolják, és 1-2 mondatban írjátok be a táblázat jobb oszlopába.

A még hiányos válaszok kiegészítését a könyvtárban folytassátok, a munkafüzet végén található bibliográfia alapján: találjatok olyan iratokat és tanúvallomásokat, melyek foleg azokat az állításokat igazolják, amelyek alátámasztásához ebben a fejezetben nem találtatok elég forrásanyagot.

[10] Fontos kiemelni, hogy a megsemmisítés tényérol szerzett információ és annak kiértékelése közötti különbség jelensége - néhány esetet kivéve - minden náci fenyegetettség alatt élo zsidó közösségben megjelent. A valóság felfogásának és megértésének képtelensége nemcsak a magyar zsidóság körében volt jellemzo.

1. A magyarországi zsidóság milyen információkkal rendelkezett a nácik európai zsidóságra vonatkozó politikájáról?

Az olvasmányból kiválasztott állítások	A tanúvallomásokból kiválasztottak

2. Hogyan értelmezték a magyar zsidók ezeket az információkat?

Az olvasmányból kiválasztott állítások	A tanúvallomásokból kiválasztottak

3. Hogyan magyarázható a megszerzett információk és azok megértése közötti eltérés?

Az olvasmányból kiválasztott állítások	A tanúvallomásokból kiválasztottak

4. A súlyosbodó helyzet láttán milyen lépéseket tettek Magyarországon a zsidó és nemzetközi szervek? (közösségi vezetok, diplomaták) ?

Az olvasmányból kiválasztott állítások	A tanúvallomásokból kiválasztottak

1. A magyarországi zsidóság milyen információkkal rendelkezett a nácik európai zsidóságra vonatkozó politikájáról?

- A lengyelországi gettók felszámolása (1942-43) után többezer menekült érkezett, akik a magyar zsidókkal való találkozásaik alkalmával részletesen beszámoltak a Lengyelországban folyó tömeges megsemmisítésrol. Egyhangúan azt állították, hogy a magyarországi zsidóságnak fel kell készülnie a gettósítás, a deportálás és a megsemmisítés veszélyére, és érthetetlennek tartották, hogy a magyar zsidók miért nem veszik komolyan a figyelmeztetést.

- Mind a hitközségek, mind a cionista mozgalom vezetoi már 1944 elején azoktól a magyar zsidóktól szereztek tudomást a munkaszázadokban folyó kivégzésekrol, akiknek sikerült onnan megszökniük és Magyarországra visszatérniük.

- 1944 május-júniusában a budapesti hitközség vezetosége az „Auschwitz jegyzokönyv" révén már tudott az Auschwitzban folyó tömegmegsemmisítésrol. Ez az irat a szlovákiai zsidó vezetoségen keresztül – még mielott nyugaton nyilvánosságra került volna - eljutott a budapesti vezetoséghez. A jegyzokönyvet és az ahhoz mellékelt levelet, amelyben világosan figyelmeztetik a magyarországi zsidókat, hogy a nácik a megsemmisítésükre készülnek, Freudiger Fülöp (Pinhász), a budapesti ortodox hitközség vezetoje kapta meg, aki eljutatta a budapesti Magyar Zsidók Központi Zsidó Tanácsához, a pápai nunciushoz és Horthy Miklóshoz, Magyarország kormányzójához.[11]

Aushcwitzi jegyzokönyvek

Két részletes jelentés, ami az az auschwitzi táborban folyó gyilkolásról számol be. A jegyzokönyvben foglaltakat az Aushwitzból 1944 tavaszán megszökött négy fogoly, **Alfred Wetzler, Rudolf Vrba, Arnost Rosin, Czeslaw Mordowitz** beszámolói alapján állították össze. ***Az elso jelentést*** Pozsonyban, a helyi „zsidó központ" munkatársai az 1944. április 7-én megszökött foglyok beszámolói alapján jegyezték le. A jegyzokönyv többek között tartalmazta azt a figyelmeztetést is, hogy megkezdodtek az elokészületek a 800.000 magyarországi és a már Aushcwitzban levo 3000 cseh zsidó elpusztítására.

A második jelentést két, Auschwitzból 1944. május 27-én megszökött fogoly adta át, melyben több, más történet mellett beszámoltak 3000 görög zsidó meggyilkolásáról és a magyar zsidókon is megkezdett megsemmísítésrol. A jegyzokönyvek Szlovákiából való kijuttatása nehézségekbe ütközött. Csak 1944. május 16-án sikerült az üzenetet Ichak Sternbuchnak, a Svájcban tartózkodó „Amerikai Rabbik Szövetségi Mentobizottsága" képviselojéhez eljuttatni. 1944. április 28-án, Kasztner (lsd. késobb) pozsonyi látogatása során kezéhez kapta az elso jelentést. Május közepén a budapesti orthodox felekezet vezetoje is kapott egy másolatot. A jegyzokönyv néhány információja csak 1944. június 18-án, a brit közszolgálati rádión, a BBC-n keresztül került nyilvánosságra, és a szabad világ számára csak ekkor derült ki, hogy valójában mit jelent az auschwitzi tábor.

11 Az itt említettek Freudiger Fülöp Eichmann-perben eloadott vallomásán, továbbá két magyar történész, Lévai Jeno és Munkácsi Erno könyvein alapulnak,, melyeket rögtön a háború után adtak ki. (pl. Munkácsi Erno: Hogyan történt? Budapest, Renaissance, 1947.)

2. Hogyan értelmezték a magyar zsidók ezeket az információkat ?

- A lengyel zsidó menekültek (akik között sokan az ifjúsági mozgalmak tagjai voltak) történeteit és tanúvallomásait a magyar zsidók teljes hitetlenséggel fogadták. Az európai zsidóságra és a saját magukra váró végzet valóságát a legtöbben nem voltak hajlandóak elfogadni.
- 1944 február- március környékén a közvetlen veszélyérzet nem volt érzékelheto.

3. Hogyan magyarázható a megszerzett információk és megértésük közti különbség?

- A magyarországi miniszterelnök, Kállay Miklós politikája hozzájárult ahhoz, hogy a magyar zsidó vezetok reményüket a konzervatív-arisztokrata kormányba vetették és biztosra vették, hogy a tengelyhatalomhoz tartozó Magyarország végig megorzi szuverenitását
- 1944 tavaszán nagyszeru hírek érkeztek az orosz frontról, már senki sem kételkedett a németek vereségében. Az áhított felszabadulás pusztán az ido, hetek vagy hónapok kérdése volt.
- A neológ hitközség vezetoi minden reménységüket Horhty Miklós kormányzóval fenntartott kapcsolatukba vetették, aki a tengelyhatalmaktól való elszakadáson ügyködött, és hittek abban, hogy Horthy védelmébe veszi oket.

Kasztner Rezso Izrael (1906-1957)
Újságíró, ügyvéd, és cionista vezeto. 1940-tol a cionista munkapárt aktivistája Budapesten. 1943 elejétol a cionista mozgalom által létrehozott „Budapesti Segélyezo- és Mentobizottság" titkára, melynek Komoly Ottó volt a vezetoje. Miután Joel Brand Isztanbulba utazott Kasztner lett a Mentobizottság központi embere. Kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezett, ismerte a szlovák hitközség vezetoségét és az Isztanbulban tartózkodó Erec Izrael-bol küldöttek csoportját. Joel Brandal közösen többször kísérletet tett a magyar zsidók megmentésére, melyet a nácikkal folytatott tárgyalásokkal próbáltak elérni. Végül 1684 zsidót sikerült megmentenie, akiket 1944. júniusában külön vonaton küldtek Svájcba. A háború után Kasztner a nürnbergi perben tett vallomásával segített néhány náci vádlottnak. 1955-ben Izraelben Kasztnert perbe fogták és a magyarországi zsidók nem idobeni figyelmeztetése és a nácikkal való együttmuködése vádjában bunosnek mondták ki. 1958-ban egy országosan is vihart kevero ügy után a legtöbb vád alól felmentik. A felmentés elott 10 hónappal Kasztnert egy nacionalista szélso jobboldali zsidó csoport meggyilkolta. Tragikus alakja több könyvet és színdarabot megihletett és magyarországi tevékenysége mind a mai napig vita tárgya.

- 1944 március és április idején a zsidó lakosságot a zavartság és az optimizmus vegyes érzése vette hatalmába, mely magyar kormány addigi álláspontjával és a Vörös Hadsereg Kárpátok felé közeledésével volt magyarázható.
- Valószínu, hogy Kasztner Rezso Budapestre vitte az auschwitzi jegyzokönyvet, de tartalma nem jutott el a zsidó lakossághoz.
- Hatalmas lelki akadályokba ütközött a leírt szörnyuségek elfogadása.
- A német megszállás eloestéjén Magyarországon nem utaltak ésszeru okok a helyzet romlására: az, hogy a menekültek teljes biztonsága megszunik, és ugyanaz a folyamat, mely szerte Európában lezajlott, Magyarországon is végbe megy, inkább megérzésen alapult.

4. A súlyosbodó helyzet láttán milyen lépéseket tettek Magyarországon a zsidó és nemzetközi szervek* (közösségi vezetok, diplomaták)?

- 1944. februárjában, a Palesztinából küldött és Isztanbulban tartozódó cionista mozgalmi képviselok utasítására megalakult Budapesten a „Védelmi Bizottság", melyben minden magyarországi ifjúsági mozgalom képviseltette magát. A vezetoség élére Mose Rosenberget, a „Keren Hajeszod" vezetojét nevezték ki. A Bizottság azonnal munkához látott.
- A németek bejövetele után az ifjúsági mozgalmak illegalitásba vonultak, mellyel az illegális munka azonnal megkezdodött.
- A németek bejövetelét a magyarországi zsidó vezetoség bénultan és tanácstalanul fogadta, mely azt eredményezte, hogy hivatalosan már nem sikerült figyelmeztetniük az ország zsidóságát.
- Az ifjúsági mozgalmak tagjai az ismert és ismeretlen vidéki városokba egyaránt delegációkat szerveztek, hogy a veszélyekrol figyelmeztessék mozgalmi társaikat és – több helyen – a tágabb közösséget is. A német megszállást megelozo három hónapban legalább kilenc küldöncöt indítottak útnak, akik 31 településre jutottak el, 1944. március 19 és 1944. júniusa között legalább 55 küldönc 99 helyre jutott el, június végétol 1944. decemberéig legalább 18-an indultak el 29 munkaszázadba. Az a kevés tanúvallomás, mely fennmaradt, a figyelmezteto akciók sikerességét bizonyítják.[12]
- A hitközség emberei a magyar tisztviselokkel és kormány képviseloivel keresték a kapcsolatot, akik a megszállást követo elso hónapokban azt mondták, hogy mostantól a zsidók ügye a németek kezében van.
- Krausz Mose (Miklós), a Palesztina Hivatal vezetojeként a palesztinai bevándorlási (alija) engedélyeket, az úgynevezett „certifikát"-okat intézte, melyek – b Magyarországra érkezve – egyenesen az o kezébe jutottak. A bevándorlással kapcsolatos technikai ügyeket a Carl Lutz vezette svájci konzulátus intézte. Svájc képviselte a Magyarországgal hadban álló országok, így Nagy-Britannia érdekeit.
- A pesti neológ hitközség minden „törvénytelen" tevékenységet ellenzett. A cionista földalatti mozgalommal szemben azzal érveltek, hogy – bár megmenthet néhány zsidót –, ám módszereivel veszélyezteti a közösség egészét. Ugyanakkor a hitközség is felismerte az idok szavát és több olyan tevékenységet is folytatott, mely a magyar zsidóság érdekeit szolgálta. Chaluc konyhát tartott fenn, átképzési intézményeket létesített, komoly segélyezést folytatott. (Lásd: Frojimovits Kinga: „Testvéredet ne hagyd el!" A Magyar Izraeliták Pártfogó Irodája (MIPI) muködése Magyarországon a Soá idején In: „*Küzdelem az igazságért*" Braham Emlékkönyv. Budapest, 2002. Mazsihisz kiadása. Pp. 185-206.)
- Az elso zsidó árvaházat a „nyugalmasabb" idoszakban, 1944. nyarán a Nemzetközi Vöröskereszt védelme alatt állították fel, mely tevékenységben a Vöröskereszt „A" osztályának igazgatója, Komoly Ottó nyújtott segítséget. Az osztályt 1944. szeptember 7-én Friedrich Born, a Nemzetközi Vöröskereszt magyarországi képviseloje hozta létre.

* A német megszállás idején muködo szervek leírását lsd. késobb

12 Az adatok David Gur kutatásából származnak melyet a 2003. decemberében kiadott 13 oldalas ismerteto részletezi. Az anyag a Massuah Intézet archívumában található.

mint általános konzul érkezett Budapestre, hogy az amerikai, a brit, és olyan más országok érdekeit képviselje, akik megszakították kapcsolatukat Magyarországgal. 1942 oszétol a zsidók Erec Izrael-i bevándorlása ügyében Moshe Krausszal, a Palesztina Hivatal vezetojével kezdett együttmuködni. A magyar zsidók érdekében kifejtett együttmuködésük a német megszállás után még szorosabbra fuzodott. Lutz a „kollektiv útlevelek" keretében közel 50. 000 magyar zsidónak juttatott védlevelet (a 7800 rendelkezésére álló útlevél szétosztásánál minden útlevelet kapó a családtagokkal együtt kapott menedéket). Az embermentés e módszere ötletet és új teret biztosított más, zsidó és nemzetközi szervek hasonló tevékenységéhez. Lutz az Ausztriába tartó „halálmenet" idején is sok zsidó érdekében közben járt. A Budapestet körül záró ostrom alatt sem volt hajlandó elhagyni a várost, és minden módón a védett házak sértetlenségét próbálta védeni. árom Feleségével együtt három hónapon át, nehéz körülmények között a pincében élt zsidó menekültekkel és mikor a szovjetek megérkeztek és ot keresték sikerült eltunnie elolük. A svájci kormány nem támogatta Lutz tevékenységét és a háború után elbocsátották állásából. 1965-ben Carl Lutznak a Világ Igaza címet adományozták.

Nemzetközi Vöröskereszt
1863-ban Genfben létrehozott, nem kormányokhoz tatozó nemzetközi humanitárius szervezet, amely csak svájci állampolgárokból áll. A világ legtöbb államában országos szövetségek kapcsolódnak hozzá. A második világháború alatt a Nemzetközi Vöröskereszt képviseloi csak ritka esetben voltak a deportálás szemtanúi, két alkalmat kivéve. 1940-ben és 1941-ben holland foglyokat látogattak meg Buchenwaldban és 1944-ben a terezini gettót nézték meg (ezt a látogatást az SS szervezte meg, propaganda céljából). A szervezet a semleges álláspont mellett döntve, háború végéig egyáltalán nem lépett be a koncentrációs táborokba, mert a zsidó ügyet minden ország belügye és fennhatósága alá tartozó területnek tekintette. A Nemzetközi Vöröskereszt magyarországi képviseloje Friedrich Born volt.

Krausz Mose (Miklós) – Krausz a budapesti „Palesztina Hivatal" (Szochnut, Zsidó Ügynökség) vezetoje a háború alatt. 1942 oszétol Carl Lutz-al, a brit érdekeket képviselo svájci diplomatával kellett együttmuködnie, aki az Erec Iszraelbe (Palesztinába) szóló bevándorlási listák és engedélyek elokészítésében és megszerzésében segédkezett. A hivatal utolsó legális akciója Magyarország német megszállása elott történt, melyben 200 gyermek és felnott kísérot sikerült Palesztinába juttatnia. A megszálláskor Krausz, Lutz meghívására, a svájci követségre költözött, ahol folytatta a munkát. Meggyozte Lutzot, hogy kérvényezze a magyar kormánytól a „Palesztina Hivatal" kezében levo 7800 bevándorlási engedély felhasználását. Ezeket az engedélyeket az „Ügynökség" juttatta Budapestre, melyek azért maradtak meg, mert a náci megsemmísito gépezet miatt Európa más országaiban már nem lehetett felhasználni. A magyar kormány engedélyezte Lutz kérelmét, sot ehhez Ribbentrop és Hitler beleegyezését is megszerezte. A jogosultak listájának megszerkesztésére és összeírására felállították a svájci konzulátushoz avagy az „ Idegen Érdekeket Képviselo Osztályhoz " tartozó irodát. A Vadász utca 29. alatti ház, melyben az iroda muködött az Üvegház nevet viselte. Ezzel megtörtént a terep elokészítése, ami késobb a zsidók befogadását és svájci védelmét tette lehetové. Erre akkor került sor, amikor Románia 1944. augusztus 23-án csatlakozott a szövetségesekhez és lezárultak a Romániánkeresztüli menekülo útvonalak.

Komoly Ottó (), (1892-1945)
Magyarországi zsidó, cionista vezeto. 1940 végén a Cionista Szövetség alelnökévé választották. A Segélyezo- és Mentobizottság vezetoje. A megszállás után minden eszközzel arra törekedett, hogy a magyar kormány mérsékelt politikai eroit meggyozze a magyar zsidók megmentéséről. 1944 szeptemberében Friedrich Born, a Nemzetközi Vöröskereszt képviseloje kinevezte az „A" osztály igazgatójának, amit a zsidó árva gyerekek gondozására állítottak fel. 1944 októbere után Komoly, kapcsolatai jóvoltából, a budapesti embermentési akciók központi alakjaként tunt ki. Röviddel a város felszabadulása elott Komoly Ottót, valószínuleg mentotevékenysége miatt, a nyilasok kivégezték. Halála után a Magyar Szabadság Érdemrendjével tüntették ki. Izraelben a Jad Natan (Natan keze) mosavot róla nevezték el.

- A Mentobizottságot 1943 elején állították fel. A megszállást követoen Joel Brand és Kasztner Rezso a „Bizottság” nevében Eichmann vezérkarával folytatott tárgyalásokat, amelyben 1 millió zsidóért cserébe a németek áruellátását ajánlották fel. A tárgyalások a „Vér áruért” elnevezést viselte, s ettol várták sorsuk megváltozását és a magyarországi zsidóság deportálásának elkerülését. Tevékenységük a „nagy vonal” elnevezést kapta, amelybe a „mentovonat” (Kasztner –vonat) is beletartozott, ehhez végül sok mozgalmi tag is csatlakozott.
- Az ifjúsági mozgalmak ellenezték a „nagy vonal” tervét, mert nem bíztak a németek ígéreteiben, de ennek ellenére nem szálltak szembe vele. A földalatti tevékenységet, foleg a határokon való átszöktetést összefoglalóan, „kis vonal”-nak nevezték.
- Kezdetben, a nem igazán összeszokott cionista mozgalmak körében a legelonyösebb mentési tevékenység kiválasztása okozott gondot. A lengyel menekültek a bunkerekben való elrejtozést javasolták, mások viszont az tanácsolták, hogy próbáljanak meg Magyarországról Romániába és Jugoszláviába csoportokat csempészni, ahonnan talán lehetoség nyílik a továbbutazni Erec Iszraelbe (Palesztínába). Vagy menjenek át a szlovák határon, ahol már befejezodtek a deportálások és viszonylagos nyugalom uralkodik.
- A földalatti tevékenységet folytató cionisták saját kezdeményezésbol foglalkoztak a mentési tevékenységgel. A tevékenységhez szükséges összegek egy része a Segíto- és Mentobizottságon keresztül érkezett, az oket támogató szervek, az Isztanbulban levo Erec Jiszrael-i küldöttség és a Genfben tartozkódó Alijat Hanoar (Fiatalok Bevándorlása) osztály képviseloje utasítása alapján. Jelentos összegeket biztosított a Joint is, az amerikai zsidó segélyszervezet, Raoul Wallenberg tevékenységét is foleg ok finanszirozták. A földalatti mozgalom feladata az élelmiszer beszerzése, raktározása, és a védett házakban, bunkerekben, gyerekházakban és a gettóban való elosztása volt. A szövetséges erok robbantásai és bombázásai miatt ez a feladat különösöen nehéz és veszélyes volt.
- A halucokat a következo elvek irányították: „Vedd a sorsod a kezedbe, ne hagyd magad lemészárolni,de ne veszélyeztesd más zsidók életét, ments meg annyit, amennyit csak lehet.”[13]
- A Vörös Hadsereg közeledtével megerosödött az ifjúsági mozgalmak kapcsolata a nem zsidó identitású magyar ellenállási csoportokkal, akik a fováros elhagyásáról szóló kormány rendeletet próbálták megkerülni. Egyre több zsidó gyülekezett a svájci konzulátus épülete, a Vadász utca 29. elott, hogy Schutzpass-t szerezzenek maguk és családjaik számára.

Mentovonat, – 1944 áprilisában merült fel eloszor Dieter Wisliceny, SS tiszt, Eichman budapesti Sonderkommandó különítményének egy emberétol az az ajánlat, hogy néhány száz magyar zsidónak megengednék, hogy vonattal Nyugatra meneküljenek. A felajánlás Joel Brand isztanbuli küldetésével kapcsolatban, az „egymillió zsidóért cserébe árut és teherautót” ügy elomozdítása érdekében , Eichman beleegyezésével került ismét szóba. Tulajdonképpen meg kell említeni, hogy a zsidók ilyen tipusú megmentését eloszor a szlovák vezetoségbol, Weismandel rabbi hozta fel Wisliceny elott már 1942-43-ban.
A nácik ezt a szállítmányt jószándékú gesztusnak szánták, és a vezetok megértették, hogy zsidók megmentését szolgáló, egyszeri, vissza nem téro alkalom lehetosége áll elottük, amit a végsokig ki kell használni. Nem mindenki értett egyet abban, hogy a nácikban meg lehet-e bízni, és sok fiatal cionista visszautasította a felajánlott lehetoséget. Végül 1684, a társadalom minden rétegébol kikerülo emberek csoportja állt össze, többségük a bizottsági tagok és barátaik családja és rokonai voltak. Kasztner és Komoly nem voltak hajlandóak az utazókhoz csatlakozni, amit azzal magyaráztak, hogy kötelességük Magyarországon maradni és az embermentést folytatni. 1944 június 30-án elindult a vonat Budapestrol, és egy viszonylag rövid Bergen-Belzeni tartózkodás után körülbelül l 300 fot Svájcba vittek. 1944 végén a többieket is Svájcba küldték, és így megmenekültek.

13

Az Üvegház, Budapest 1944.

Friedrich Born

A Nemzetközi Vöröskereszt csak 1944. május közepén nevezett ki magyarországi képviselot. Friedrich Born, különbözo szervezetek hatására csatlakozott azokhoz, akik Horthytól a deportálás megszüntetését kérelmezték. Néhány héttel később Born helyet és élelmiszert szerzett a város többezer olyan zsidója részére, akiket más szervezetek vizummal és védlevelekkel láttak el. Born csak a spanyol kormány 500 gyerek befogadására tett igérete után, 1944. szeptember 7-én nyithatta meg az „A" osztályt, ami az árvagyerekek gondozásával foglalkozott. Az osztály élére Komoly Ottót nevezte ki és a célra átadta neki a Mérleg utca 4. szám alatti helységet.

A budapesti Mentobizottság

Hivatalosan 1943. januárjában állították fel, helyi kezdeményezésre. A bizottság a cionista pártok képviseloibol tevodott össze. A bizottság vezetoje Komoly Ottó, titkára Kasztner Rezso volt. 1944 márciusáig fo tevékenységük a lengyel zsidó menekültek Magyarországra menekítésébol állt, amit Joel Brand vezetésével a „kirándulási bizottság" irányított. A Bizottság híressé vált tevékenysége, az **SS-el folytatott tárgyalás**, már a megszállás után történt, ami a zsidók megmentése érdekében a „vér áruért" akciót, és a több, mint 1600 fo megmentését jelento mentovonatot (Kasztner-vonat) jelentette. A Bizottság továbbá központi szervként és csatornaként szolgált a cionista célokat szolgáló postai és pénzküldemények továbbadásában, amik Palesztinából, Svájcból és Isztanbulból érkeztek.

.

Elso fejezet

Tanúvallomások

Az ismeretek megszerzésétol a megértésig -

A tanúvallomások szövege a mozgalmi tagok szóbeli vallomásain alapulnak. Teljes változatuk a genfi levéllel együtt a Massuah Archívumban találhatók.

1. **Gatmon (Guttmann), Alex** az események idején 18 éves

1943 decemberén a balatonboglári táborba mentem, hogy részt vegyek a magyar cionista fiatalok részére szervezett önvédelmi tanfolyamon. A beszélgetések egy része akörül forgott, hogy mi a helyes út...(felmerült az a téma)...nemzeti önérzet... van közös téma. Mindenki tudja, hogy a zsidók meghalnak, a kérdés, hogyan? Mindenki egyetértett abban, hogy népirtásról van szó, és hogy a nagy úthenger közeledik. A németek elobb vagy utóbb bejönnek Magyarországra és nem fogják megengedni, hogy éppen a zsidók maradjanak az országban. .... 1944 januárjában a beszélgetések arról folytak, hogy hogyan kell viselkedni: rejtozködni, fegyveresen ellenállni, meghalni. Természetesen nem a szövetségesek megsegítését vagy bármilyen katonai eredményeket eléro harcról volt szó. Pusztán bosszúállásról, ez a küzdelem a nemzeti önérzetrol szól.
... Harcolni, annyit jelentett, hogy menedéket találni, elbástyázni magad és arra várni, hogy a szövetséges katonák megérkezzenek és megmentsenek. Nem volt szóvédekezésrol, hanem megmentésrol.

2. **Grünwald Dávid** , az események idején 21 éves

1943 decemberének utolsó napjaiban jártunk. Kaptam néhány helyet. A küldetésemet Debrecenben kezdtem. A célunk tulajdonképpen az volt... felkészülni a legrosszabbra, ezt a gondolatot kellett belevernünk az emberek fejébe. Nem mondtunk semmi konkrétat, mert mi sem tudtuk mi fog pontosan történni. Az embereket csoportokba kell szerveznünk, hogy készen álljanak... velünk cselekedni, abba az irányba, amire szükség lesz. Tulajdonképpen a mozgalom kihelyezett állomásait szerveztük meg.
Megpróbáltam a hitközségek vezetoivel és a rabbikkal kapcsolatba kerülni, hogy szervezkedésünk ne maradjon magára... hogy ne csak a fiatalokra épüljön, hanem legyenek benne felnottek is, akik tudnak.... segíteni a szervezkedésben.

3. **Grosz - Smorek Zofia,** menekült Dombrawa Gornitzából (Lengyelország), 1943 oszén érkezett Magyarországra

Nem hittünk a szemünknek, amikor Budapestre érkeztünk. A kirakatok tele voltak minden jóval, élelmiszerrel, ruházattal és minden mással. Az utcán a nok elegánsak és ápoltak voltak,

az élet normál mederben folyt, mintha a világon nem történt volna semmi. Úgy éreztem, mintha egy másik bolygóra kerültem volna, Hihetetlen volt, hogy a magyar határon túl, néhány kilométerrel odébb, emberek halnak bele az éhezésbe, a járványokba és a németek gyilkolásaiba... Még a magyar zsidók sem hittek nekünk, amikor elmeséltük, hogy a németek hogyan ölik, gázban megsemmisítik és elégetik a zsidókat Lengyelországban. Egyszer megkérdezte tolem egy magyar zsidó: „ha a németek minden zsidót kemencében elégetnek, hogy lehet, hogy te itt vagy?" Lassan-lassan én is abbahagytam azt, hogy elmondjam, miken mentünk keresztül. Láttam, hogy történeteim süket fülekre találnak, senki sem akarja hallani és elhinni oket. Elhatároztam, hogy én is úgy fogom az életemet élni, mint mindenki más Magyarországon.

4. **Levél Genfbe a földalatti mozgalom tagjaitól**, 1944

10 nappal ezelott még arra gondoltunk, hogy újra megszervezzük a cionista mozgalmat és új kéneket („fészkeket", a tevékenység helye) nyitunk Budapesten. Már elkezdtük az elhagyott gyerekek összegyujtését, elkészítettük részükre az Erecbe (Izrael földjére) vándorlásra felkészíto oktató programot...elokészítettük a bogrim szemináriumot (bogrim-az ifjúsági mozgalomban az idosebb, felelos fiatalok), anyagokat gyujtöttünk és elkezdtük a program megírását. Már azt hittük, hogy vége azoknak az idoknek, amikor csalnunk, hamisítanunk, csempésznünk kell, és nem kell többé vakondként meg uzött vadként élnünk, de minden illúziónk , mint a kártyavár, omlott össze...minden olyan váratlanul történt.

5. **Gatmon Alex**, az események idején 18 éves

Úgy éreztük, mintha mi tudnánk mi az igazi titok, és, hogy mi rejlik pontosan a nyugalom látszata mögött. A felvilágosítás kötelessége járta át tudatunkat, meg akartuk mondani az embereknek, hogy mit tegyenek. Arról az idoszakról beszélek, amikor 17 éves voltam, bár a csoportban én voltam a legfiatalabb, a nemzeti küldetés tudatában nem voltam kevesebb. A kérdés többek között az volt, hogy milyen módón érjük el a magyar zsidókat, és hogyan mondjuk el nekik az igazságot: „Ide hallgassatok barátaim, mi láttuk ezt hogyan csinálják, a németek majd jönnek és nem maradnak meg veletek, talán még egy-két hónap, vagy két hét, és ugyanazokat a módszerek, amiket Lengyelországban bevetettek, itt is használni fogják, és mi szemtanúi voltunk ennek... a veszteségek csökkentésére egyetlen mód van, a szökés." Nem fantazmagóriák, amirol mesélek, érzem, hogy visszafogottan és nem felindultan kell beszélnem, tudnom kell, hogy a hallgató fenntartásokkal viszonyul hozzá, ami természetes, ha valaki természetellenes dolgokról beszél... de nem hiszed el addig, amíg saját szemeddel nem látod...a válasz az volt: „Itt ez nem történhet meg", "Lengyelország messze van". Ez valami, ami túlmegy az emberi felfogáson.

6. **Baumer József ,** 29 éves az események idején

Haika (Klinger Haika, a bedzini mozgalomból érkezett 1944 januárban) azt mondta, hogy nincs többé zsidó nép, nincs már kiért küzdeni, mert a zsidó nép nem létezik. Ezeket a szavakat használta, és még akkor sem fogtuk fel. O eltemette a zsidó népet. Azok után a szörnyu dolgok után, amiken átment, azt mondta, hogy a zsidó nép többé nem támad fel. Szépen tudott beszélni, ezért volt olyan nehéz ezeket hallani, és foleg elfogadni. Nagyon pesszimista volt.

7. **Levi Jehuda (Pici),** 21 éves az események idején

Az a villámgyors ütem, ahogy a kormányzat megszervezte, összegyujtötte és a városon, kívülre helyezte a zsidókat annyira meglepo, annyira hirtelen volt, hogy az utasok teljes döbbenetben voltak... abban hittek, hogy „talán jóra fordul" ... „valahogy a dolgok majd elrendezodnek. Lehetetlen, hogy ami másokkal megtörtént az velünk is megtörténik". Biztos vagyok benne, hogy ez a mentalitás, a zsidók makacs és örökké tartó optimizmusa volt az, ami ezekben a sorsdönto napokban visszatartotta oket attól, hogy akkor tegyenek valamit, amikor még lehetett volna mit. Tulajdonképpen a megszállás után kevéssel döntöttük el, hogy muködni kezdünk, körülbelül két héttel a sárga csillag viselésére kötelezo rendelet után.

A magyarországi zsidó vezetoség a náci megszállás idején (1944)

A német megszálló hatóságok:
A németek birodalmi megbízottja: Veesenmayer + Eichmann, az Einsatzgruppen feje

A magyar kormány: Horthy kormányzó, később Szálasi + a magyar hatóságok: minisztériumok, rendorség, csendorség, hadsereg

Formális zsidó vezetoség	Nem formális zsidó vezetoség	Külföldi szervek Magyarországon
Magyarországi Izraeliták Országos Irodája (székhelye Budapest, képviseloibol állt össze a Judenrat, a Zsidó Tanács): Neológ hitközségi vezeto (Pesti Izraelita Hitközség) : Stern Samu Ortodox hitközségi vezeto (Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség): Freudiger Fülöp Kikeresztelkedettek (Keresztény Zsidók Szövetsége) képviseloje: Török Sándor	Magyar Cionista Szövetség elnöke: Komoly Ottó Mentobizottság 1943-tól muködik: Komoly Ottó, Kasztner Rezso, Joel Brand, Hansi Brand	Nemzetközi Vöröskereszt Képviseloje Budapesten: Friedrich Born Külföldi képviseletek: Svájc: Carl Lutz Svédország: Carl Ivan Danielsson és Raoul Wallenberg Spanyolország: Giorgio Perlasca (a spanyol követ távoztával spanyol konzulnak adja ki magát) Törökország Portugália Vatikán: Angelo Rotta apostoli nuncius
Hitközségi vezetok vidéken A vidéki zsidósággal együtt deportálták oket. Önkéntes segélyszervezetek	Cionista ifjúsági mozgalmak Lengyel és szlovák zsidó menekültekkel	Magyar földalatti csoportok A magyar értelmiség egy része és kommunisták. A hatóságok üldözték oket.

Második rész

A megértéstol a tettekig

A haluci ifjúsági mozgalmak földalatti ellenállása és embermento tevékenysége

Útmutatók a tanulóhoz

Az elso fejezetbol kiderült, hogy a magyarországi zsidóság, a fokozatosan romló helyzetére, majd a létét veszélyezteto német megszállásra többféle módón reagált. Ebben a fejezetben az ifjúsági mozgalmak tevékenységét ennek tükrében vizsgáljuk meg.

Az ifjúsági mozgalmak javára az alábbi kezdeményezések és tevékenységek írhatók:

1. Küldetések a vidéki városokba (foleg a mozgalmi társak Budapestre hozásáért)
2. „Kirándulás" (tijul) – a magyarországi határokon túlra történo szöktetés
3. Több, mint 50 gyerekház felállítása, saját felszerelésük és neveloi kíséretük ellátásával
4. Élelem ellátás a gyerekházaknak és a VII kerületi gettónak.
5. Hamis iratok gyártását végzo muhely felállítása, ami a földalatti tevékenységet végzo zsidó és nem zsidó csoportok és a zsidó lakosság szükségleteit látta el. Fontos megjegyezni, hogy a II. világháború idején, a német megszállás alatt lévo Európában, Magyarország volt az egyetlen hely, ahol a kicsiny cionista mozgalom támogatta a nem zsidó antifasiszta csoportokat, és nem fordítva.[14] A maga nemében páratlan a földalatti mozgalmak között , hogy ilyen sokféle és nagymennyiségu hamis iratot állítsanak elo.

A következokben az ifjúsági mozgalmak zsidómentésének három fo módját részletezzük:

1. **Tiltott határátkelés**
2. **Igazolványhamisítás**
3. **Gyermekházak felállítása**

Olvassátok el a leírásokat és az utánuk következo tanúvallomásokat, melyek a tevékenységek jellegét érzékeltetik. A témában a tananyag végén szereplo forrásokból további ismereteket szerezhettek.

1. A táblázatban soroljátok fel a tevékenységi típusok nehézségeit

[14] Lásd Avihu Ronen: Harc az életért c. könyvben (1994), Függelék 327-334.o. (Magyarul a Belvárosi Kiadó adta ki 1998-ban).

2. A táblázatban soroljátok fel azokat a megoldásokat, melyeket az ifjúsági mozgalmak a nehézségek leküzdésére találtak ki.

A tevékenység típusa	Nehézségek	Megoldások

1. A „kirándulás” – zsidók Magyarországról Romániába és Szlovákiába szöktetése

A haluci mozgalmak zászlajukra a „mentés minden módon” jeligéjét tuzték ki, melynek egyik útja a cionista fiatalok szomszédos országokba szöktetése volt. Foként Romániába, mert onnan még el lehetett Palesztinába jutni. A „tijul” héber szó (jelentése kirándulás) volt a fedoneve a megszállt Európa határain át történo tiltott átkelésnek. Az akció különösen bonyolult és veszélyes volt, tökéletes szervezést kívánt. A szökésben levoket iratokkal, pénzzel és útbaigazító tanácsokkal kellett ellátni. A „tijul” mellett más lehetoségek is voltak: illegalitásban kellett élni – amihez hamis iratokra volt szükség –, vagy a bunkerekben kellett elrejtozni, illetve, valamelyik követségi épületbe kellett bejutni. Az országhatáron túlra vezeto útvonalak keresése és kipróbálása már a németek bejövetele elott megkezdodött, de az embercsempészés csak 1944. április elejétol vette kezdetét.[15]

Hogyan történt a határátkelés?

A „kirándulás” fo indulópontjai Szeged, Kolozsvár, Nagyvárad és Békéscsaba voltak. Kolozsvárról egy út vezetett Torda felé, ez volt a legrövidebb út, de földrajzi adottságai miatt a legnehezebben megteheto is. A másik két városból Aradra vezetett út. Ezek között a pontok között, a határmenti falukon keresztül, több átkelési útvonal létezett, mindkét oldalon. A határátlépés mindig éjjel, a megmuvelt földeken keresztül gyalogosan történt. A szökésben levoknek három problémával kellett szembenézniük. Az elso a hosszú vasúti utazás és a magyar detektívek és csendorök ellenorzésén való átjutás volt: annak, akinek zsidó „külseje” volt, nem tudott magyarul, vagy zavartan viselkedett, nem volt sok esélye. A második probléma a határváros vonatállomásán keletkezett, ahol a csempészt is meg kellett találni, és a csoport sem kelthetett feltunést. A harmadik veszélyes pont pedig maga a határátkelés volt, amikor mindkét ország határorségét ki kellett kerülni, és a biztonságos hely eléréséig gyakran 2 napot vett igénybe vett az utazás.

Kik segédkeztek a szöktetésben?

A legtöbb esetben, a tiltott határátlépés helybeliek irányításával történt, akik közül egyesek áru-, majd embercsempészetbol keresték kenyerüket. A csempészek helyi parasztok voltak, akik az új, 1940-ben megvont határ mindkét oldalát jól ismerték. Legtöbbjük pénzért végezte ezt a munkát. Nem kevés esetben becsapták és megzsarolták az embereket, foleg abban az idoszakban, amikor a deportálásokra ezen a területen került sor. Ugyanakkor voltak olyan parasztok is, foleg a szombatos keresztények, akik vallási meggyozodésbol csempészték át az embereket, és ezt nagy lelkiismeretességgel végezték.

Miért nem használták a „kirándulás” módszerét 1944. márciusa elott vagy rögtön utána?

A mozgalom vezetosége a módszer bevetése elott, két-három héten keresztül arra várt, hogy megtudja hogyan sikerült az elso tiltott határátlépési akció (melyet a Hasomer Hacair tagja, Jiszrael Harari próbált ki eloször, még mielott a megszállásról tudomást szereztek volna). A

[15] Az adatok Cohen: Az illegális haluci mozgalom Magyarországon c. könyvébol (1984) származnak. (magyarul 2002-ben adta ki a Balassi kiadó).

vasúti utazástól való félelem, a romániai információ hiánya, a mozgalmi tagok hamisított „árja” iratainak a beszerzése és az az érzés, hogy „nem olyan sürgos“ volt az, ami a „kirándulás” módszerének korábbi, és a megszállást követo azonnali alkalmazását hátráltatta. Ezen kívül a menekültek és a helyi mozgalom vezetoi között komoly nézeteltérések voltak a magyarországi zsidóságot fenyegeto veszély és az erre való felkészülés mértékének illetve sürgosségének megítélésében. Ezekrol a nehézségekrol az 1944. márciusa elott szervezett sikertelen kimenetelu „kirándulások” tanúskodnak, illetve a „Hanoar Hacioni” kísérlete, mely azt jelentette, hogy a “Hanhac” egyes tagjai a romániai „kirándulás” helyett Jugoszláviában, Tito partizánjaihoz akartak csatlakozni.

Mi jellemezte a „kirándulások” elso szakaszát ?

A nehézségek ellenére, a megszállást követo elso hetekben is szervezodtek „kirándulások”, melyeket foként a Hasomer Hacair és a Dror Habonim mozgalom tagjai irányítottak. Ezeket a próbálkozásokat még a rendszer kiépítésében való tapasztalatlanság, a nyomhagyás és potenciális csempészekkel való állandó kapcsolat kialakításának a hiánya jellemzett. Az 1944. márciusi és áprilisi „kirándulásokat“ az illegális mozgalom budapesti vezetosége kezdeményezte és szervezte. Ebben a szakaszban (több mint 1 hónap alatt) csak 20-25 ember jutott át a határon.

Mi jellemezte 1944. május közepétol a „kirándulásokat” ?

Ettol az idoszaktól kezdve a „kirándulás” központi szerepet kapott a mozgalmi tevékenységben, és az elso szakaszhoz képest jóval összetettebbé vált a kivitelezése. Minden mozgalomból állandó embereket állítottak a határmenti városokba, akiknek az volt a feladatuk, hogy lépjenek kapcsolatba a csempészekkel. A budapesti vezetoség egy másik csoportja árja iratokkal látta el a szökésre vállalkozókat, és a határ felé indította oket. A menekülteket a mozgalom embere várta a határon (Aradon) aki segített az ottani elhelyezkedésben. Helyét a magyar oldalon egy másik aktivista váltotta fel, így orizték a kapcsolatot a két határ között. Azok a mozgalmak, amelyekben sok, a szlovák nyelvet is tudó tag volt, a „vissza-kirándulással” („re-tijul“), vagyis a Szlovákia felé történo tiltott átkelés megszervezésével foglalkoztak. Ebben a tevékenységben foleg a Makabi Hacair, és a Hasomer Hacair tagjai vettek részt. A Betar mozgalmat illetoen nincsenek olyan tanúvallomások, melyek saját szervezésu „kirándulásaikról” nyújtanának bizonyítékot. Nehézségek, kudarcok és fennakadások kísérték a „kirándulások” e szakaszát. Az útjukon elfogott áldozatok számát nem lehet pontosan megítélni, csak sejthetjük, hogy több száz emberrol volt szó.

Igaz-e, hogy az illegális mozgalom mentotevékenységét egy vezetoség irányította?

Május elejétol a földalatti mozgalom egységesítését akarták elérni. 1944. októberétol kezdve beszélhetünk egységes mozgalomról, és nem a független, különállóan muködo mozgalmak csoportjairól. A mozgalmak nem az illegalitásban találkoztak eloször, a kapcsolatok a már korábbról származó baráti és mozgalmi kapcsolatok természetes folytatása volt, s a közös felelosségbol és a fiatalok egymás iránti mély sorsközösség érzésébol fakadt. A februárban felállított „vezetoségi bizottság” már nem létezett és a legtöbb cionista mozgalmi vezeto egymással együttmuködve, közös megbeszéléseket folytatott. A személyes kapcsolatok, az ismeros viszonyok, a kölcsönös bizalom, az, hogy mindenre készen álltak azért, hogy megmentsék a bajban lévo társukat, külön - külön is léteztek. Ám ezek voltak azok a

tényezok, melyek az illegális mozgalmat felépítették és összekovácsolták. Ennek köszönheto a haluci földalatti mozgalom gyors megszervezodése és cselekvése a náci megszállás után. A földalatti mozgalmi tevékenység kiszélesedésével fokozatosan csökkent a mozgalmak közötti megkülönböztetés, de a mozgalmak identitása megmaradt. Nem volt szó tökéletes harmóniáról, de a mozgalmak közötti együttmuködés megfelelt az ido és a helyzet által követelt feltételeknek.

Milyen tényezoktol függött a „kirándulás" sikere?

Mind a siker, mind a kudarc foleg a csempészen múlt. Nélküle semmit sem lehetett tenni, tehát a földalatti mozgalom sikerei egy tole teljesen független, külso tényezotol függtek. Elofordult, hogy egy csoportnak sikerült a határon átjutnia, de a túloldalon a románok megállították oket, mert nem fizették le oket elore. Tudomásunk van egy olyan esetrol, melyben a zsidókat visszatoloncolták Magyarországra, majd deportálták oket Auschwitzba. Egy másik esetben a földalatti mozgalom egyik ideiglenes rejtekhelyét felfedezték, mert egy csoport a sikertelen „kirándulásból" oda próbált visszatérni.
Mindenesetre a „kirándulás" sikerének tényezoi közül, az anyagi finanszírozás mellett, ki kell emelnünk a szervezési módszer sokszínuségét, a mozgalmi tagok bölcsességét és azt a képességet, hogy az akció veszélyeit és a kudarc lehetoségeit minimalizálni akarták. A fontos szerepet játszó s a „helyzetnek megfeleloen cselekvo ember" szemléltetésére Jehuda Levi (Pici) példáját emeljük ki, aki Nagyváradra vitt csoportokat, ott átadta oket a hivatásos csempésznek, de csak a határ túloldalán fizetett neki. Munkáját „árja" kinézete nagyban segítette. Pici egy szállodában szerzett magának ál- munkahelyet, és minden nap délután 2-korcsoportokat kísért Nagyváradra. Este elvitte oket a határhoz és hajnalban, magát ittasnak tetetve, mintha csak egy éjszakai dorbézolásból jött volna meg, visszatért a szállodába.

Milyen volt a földalatti mozgalom és a és Mentobizottság közötti kapcsolat ?

A földalatti mozgalom folyamatos kapcsolatot tartott fenn a Mentobizottsággal, melynek a német megszállás utáni legaktívabb emberei, Joel Brand és Kasztner Rezso voltak. Az elso megbeszélésre Brand lakásán került sor, ahol nem formálisan felosztották a feladatokat a Mentobizottság és az ifjúsági mozgalmak között. A földalatti tevékenység teljes anyagi finanszírozása a Mentobizottságon keresztül történt, az Isztanbulban székelo palesztinai (Erec Jiszrael-i) küldöttségének és az Alijat Hanoar genfi képviselojének utasítása alapján. Enélkül az anyagi forrásnak a megléte nélkül az illegális mozgalom semmilyen tevékenységet nem végezhetett volna.[16]
Kasztner olykor azzal próbálkozott, hogy saját akaratát érvényesítse a földalatti mozgalomban. Ebben a kérdésben összecsapott a két oldal, de ezt követoen jobb és egyenrangúbb kapcsolat kezdett kialakulni közöttük. A „kirándulás" második, fo szakaszának szervezésével párhuzamosan megkezdodött a Mentobizottság mentovonatának szervezése. Az ifjúsági mozgalmak tagjai ezt az akciót, bár elismerték, ám mégis bizalmatlanul szemlélték. Szerepükrol nem mondtak le, de nem is csatlakoztak kitöro lelkesedéssel az ügyhöz. Ebben az idoszakban a mozgalmi tagok három választási lehetoség elott álltak: 1. Árja iratok segítségével Budapesten maradnak és várják a felszabadulást, 2. minden nehézségével és veszélyével együtt folytatják a „kirándulást", 3. felszállnak a mentovonatra.

[16] A földalatti mozgalom finanszírozása a következo forrásokból történt: Jewish Agency (Szochnut), az Erec Jiszrael-i jisuv (palesztinai zsidó közösség) és a Joint. A Mentobizottság csak a pénz átutalásának csatornájaként szolgált.

A mentovonat indulása elott, az utolsó készületek idején a „kirándulásokat” sorozatos kudarcok kísérték. A mozgalom tagjai közül egyesek munkásszázadból szökött katonák voltak, akik még nehezebben tudtak a „kirándulást“ felhasználva elmenekülni. Másoknak az illegális élethez való alkalmazkodás jelentett nehézséget. Részükre a mentovonat ideális megoldást jelentett. Vésosoron az ifjúsági mozgalmak tagjai közül összesen 250-en szálltak fel a vonatra. A cionista mozgalmi tagokat sújtó munkaszázados behívások, és a mentovonat június végi elindulása a földalatti mozgalomban új helyzetet teremtett. 1944 júliusában Budapesten csak a mozgalom „generálisai” maradtak, tagság szinte nem. [17]

Milyen eredményeket ért el a „kirándulás” az embermentési tevékenységben?

A „kirándulás” idoszaka 1944. augusztus 23-ig tartott. Ezen a napon Románia a tengelyhatalmak ellen fordult, és front alakult ki a határán. Ezidáig a földalatti mozgalom és más csoportok segítségével körülbelül 7500 zsidónak sikerült a határon átjutnia. Körülbelül ezren a magyarországi ifjúsági mozgalmak tagjai voltak. Közel ilyen számban mentett meg a földalatti mozgalom más zsidókat, köztük emigránsokat is. Nem lehet azt a hatást sem felbecsülni, amit a földalatti mozgalom az általa megmentett emberekre kifejtett, miután kiderült, hogy a halucok ezt sikeresen végzik.[19]
A különféle módokon végrehajtott „kirándulás” az akkori Magyarországon a mentotevékenység legjelentosebb, a megszállt Európában pedig, a maga nemében az egyik legnagyobb tettét jelentette.

[17] A haluci mozgalmak “mentovonat” - ban vállalt szerepérol bovebben lásd Cohen : A Haluc ellenállás Magyarországon (Budapest, Balassi Kiadó, 2002) c. könyvében.
[18] A ”kirándulás” által megmenekült emberek számát tárgyaló egyéb álláspontok, Cohen könyvében találhatók.

2. Árja igazolványok és védlevelek hamisítása az ifjúsági mozgalmi tagok és a budapesti zsidóság részére

Kiknek szánták a hamis igazolványokat ?

Az elso és legnagyobb, a cionista ifjúsági mozgalmak fiataljait érinto feladat az volt, hogy a vidéki mozgalmi tagokat összegyujtsék, Budapestre koncentrálják, és hamis igazolványok segítségével új személyazonosságot biztosítsanak a számukra. A munkaszázadokba behívott zsidóknak is árja iratokra volt szükségük ahhoz, hogy szökésüket elokészítsék. A feltételezés az volt, hogy minden más tevékenységet megelozve, az új és egyre gyakoribb korlátozó rendeletek és a várható deportálások kijátszásában majd ezek az igazolványok fogják jelenteni a legalapvetobb eszközt. A bölcs ember kezében ez az igazolvány a megmenekülés alapfeltételét jelentette. A haluci mozgalmak tagjai a hamis papírokat mások megmentésére használták fel.

Milyen igazolványokra volt szükség és hogyan készítették oket?

A földalatti mozgalom emberei eloször a hamis árja igazolványok készítésében nyertek tapasztalatot, majd a tevékenység módszerérol döntöttek. Minden embernek több igazolványra volt szüksége: születési bizonyítvány, rendorségi bejelento papír, élelmiszerjegy és katonai igazolvány. Tulajdonképpen rengeteg típusú igazolvány gyártásáról volt szó - nem kevesebb, mint 65 fajta hamisított igazolvány készült, melyekre a megmenekülés e módjával próbálkozó zsidóknak mind szükségük volt. Az urlapokat megbízható nyomdák biztosították, a földalatti mozgalom „szakemberei" a szükséges adatokat bejegyezték és saját gyártású pecsétjükkel lebélyegezték. Az igazolványok a következo munkafolyamaton mentek keresztül: Megrajzolás, a bélyegzo mintájának vegyi tintával tintapapírra történo átmásolása, pecsétgyártó üzembol a bélyegzo megrendelése, kivágás és összeillesztés, ólombetuk vaskeretbe öntése, eredeti urlapok és igazolványok feketepiaci beszerzése, az eredeti igazolvány megváltoztatása, sokszorosítása. [20].
Az érzékeltetés kedvéért az igazolványok fajtái közül egy nem teljes, csak a legnagyobb számban gyártottak listáját tüntetjük fel – David Gur és Rafi Bensalom becslése alapján: [21]

Református keresztlevelek – 1200 darab
Szlovákiai lakhely igazolvány - 200 darab
Katonai szolgálat alól felmento igazolvány, fényképpel ellátva (különbözo típusúak)– 5400 darab
Menekült igazolvány – 2000 darab (azoknak, akik mintha Kelet-Magyarországról a Vöröshadsereg elol menekültek volna)
Svájci védlevél – 120.000 darab
Lakhely igazolvány – (erkölcsi bizonyítvánnyal és adófizetési igazolással együtt) 4000 darab
Nyilaskeresztes párttagsági igazolvány – 170 darab

Mivel járt a személyazonosság megváltoztatása (árjásítás) ?

[19] A tömeges mértéku irathamisítás technikai eljárásairól bovebben Cohennél és Rafi Bensalom : Mert élni akartunk c. könyvében (Gefen Publishing House, 2001) található.
[20] A hamis igazolványok összes típusa megtalálható Bensalom könyvében.

A cionista ifjúsági mozgalmak tagjai már a német megszállást megelozo idoszakban is illegálisan tevékenykedtek. Ennek ellenére szüleikkel laktak, valódi nevüket használták, dolgoztak, tanultak és életüket a megszokott mederben próbálták folytatni (az 1938-ban, 1939-ben és 1941-ben hozott zsidóellenes törvények bevezetése után is). Bizonyos óvintézkedéseket mégis életbe léptettek: a mozgalmak neveit idorol-idore megváltoztatták, a tevékenységek helységeit nem hirdették nyilvánosan, a mozgalmi tagok találkozásaira magánlakásokon, a természetben, a zsidó hitközség irodáiban, a Keren Kajemet irodájában, vagy a zsinagógák udvarán került sor. A német megszállással a helyzet tökéletesen megváltozott, a mozgalmi tagok kénytelenek voltak az álcázás komolyabb eszközeihez folyamodni. Otthonukat el kellett hagyni, muszáj volt az, hogy függetlenné váljanak, szobát béreljenek, és egyedül vagy valamelyik sorstársával lakjanak együtt. Új lakóhelyükön úgy kellett tenniük, mintha naponta dolgozni járnának, és a kortársaiknak megfelelo életet folytatnának. Napközben mozgalmi vagy más ügyekkel foglalták el magukat, de a tagoknak elsosorban árja igazolványokat kellett beszerezniük, ami tulajdonképpen személyazonosságuk kicserélését jelentette: új név, új szülok, új családfa, más vallás. Az új adatokat be kellett biflázni, és az új személy származásának megfeleloen viselkedni (katolikus, református, etc.). Elozo otthonát és a környékbeli embereket, zsidókat és nem zsidókat el kellett kerülni. A vidékrol származó mozgalmi tagoknak a személyazonosság váltás viszonylag könnyebben ment. A Bnei Akiva tagjainak azonban sokkal bonyolultabb problémákkal kellett szembenézniük: nem viselhettek kalapot, pajeszüktol meg kellett válniuk, imakönyveiket, a tfilint (imaszíjak, a reggeli imánál használatosak), a cicitet („cicesz“, azaz: imarojtok, melyet vallásos zsidók nappal hordanak) nem tarthatták magukon, és a tréfli (nem kóser étel) evést tiltó törvényt is meg kellett szegniük. Mindez nagyon megnehezítette a dolgukat, még úgy is, hogy a rabbik azt a döntést hozták, hogy az élet megorzésének értéke fontosabb a vallási parancsok betartásánál.

Mi volt a külföldi képviseletek nevében kiadott menlevelek háttere?

Az életmentésre akkor nyílt újabb lehetoség, amikor kiderült, hogy a Szálasi kormány diplomáciai megfontolásokból nem mer a külföldi állampolgárságú zsidókhoz nyúlni. A Románián keresztül történo emigrálás lehetoségének biztosításával, és a védlevelek kibocsátásának engedélyeztetésével a Vadász utcai svájci konzulátus menleveleket bocsátott ki a következo szöveggel: „A Svájci Követség Idegen Érdekek képviselete ezennel igazolja, hogy X, Y a svájci csoportos (kollektív) útlevélben szerepel és ezért nevezett érvényes útlevél birtokában lévo személynek tekintendo”. A magyarországi hatóságok ebben az idoben a többezer menlevél kiadását engedélyezték, a következok szerint: Svájc – 7800, Svédország – 4500, Vatikán – 2500, Portugália – 700, Spanyolország – 100. A földalatti mozgalom hamarosan rájött, hogy a menlevelek hamisításával, és azoknak a leheto legtöbb ember közötti szétosztásával a mentés újabb lehetoségére nyílik alkalmuk.

Mibol állt a Vadász utcai védlevél különlegessége?

A svájci védlevelek lényegében semmiben sem különböztek más védlevektol. Svájc volt az az állam, mely a Magyarországgal ellenséges viszonyban lévo országok – így a palesztinai mandátummal bíró Nagy-Britannia – érdekeit képviselte. Minden védlevél azon alapult, mintha a védlevél tulajdonosa Palesztinába emigrálásra várna. A svájci konzulátus által végzett tevékenységet azonban az tette különlegessé, hogy a földalatti mozgalom beleavatkozott a menlevelek kibocsátásának menetébe, melyre azért volt képes, mert ezen a

helyen muködött a mozgalom központja. Az ott felállított Alijat Hanoar („Ifjúsági alija“) irodájából indult ki minden földalatti tevékenység. Október 15-e után azonnal megkezdodött a Vadász utcai védlevelek készítése, de számuk a magyar hatóságok által engedélyezett számokat jóval meghaladta. A módszer nagyon egyszeru volt, az elso 7800 védlevél után újra kezdték az 1-tol 7800-ig tartó számozást, és újabb 7800 védlevelet bocsátottak ki, és ezt többször megismételték. A földalatti mozgalom szemében ez a folyamat is túl lassúnak és a védlevelek száma túl kevésnek tunt, ezért maguk is a nyomtatásába kezdtek és töménytelen mennyiségu védlevelet állítottak elo, írattak alá, és osztottak szét. A mozgalmak tagjaikat a város különbözo pontjain, álcázott irodákba helyezték el, akik innen folytatták a védlevelek szétosztását. Ebben a tevékenységben a Makabi Hacair, a Hasomer Hacair, Dror Habonim és a Hanoar Hacioni mozgalom tagjai vettek részt.

Miért nem nyújtottak a hamisított védlevelek teljes védettséget?

A védlevelek tömeges mértéku szétosztása azt eredményezte, hogy az ido haladtával a hatóságok szemében a papírok értéke egyre csökkent, és a rendeletekkel, mint például a kényszermunkára behívással, vagy a nyilaskeresztesek kemény kezu bánásmódjával szemben nem mindig nyújtottak védettséget. Mivel a hatóságok a külföldi állampolgársággal rendelkezoket eleve ellenorizni kívánták, ezért november 12-én újabb rendelet hoztak, mely szerint a védlevelekkel rendelkezoket össze kell gyujteni és az erre kijelölt házakba kell koncentrálni, melyeket „védett házaknak” neveztek. Mégis, a rendelet ellenére a védlevelek szinte az egész nyilas éra alatt, több tízezer embernek továbbra is védettséget biztosítottak. Mégha a védlevelek az egész zsidó közösségnek nem is tudtak teljes védettséget nyújtani a deportálással és a gyilkolással szemben, a Szálasi kormány idején a magyar utcákon uralkodó káoszban jó eszköznek bizonyult. Segítségével még egy hetet, vagy hónapot lehetett nyerni a létért folytatott küzdelemben.

Mik az igazolványhamisítás tevékenységének eredményei?

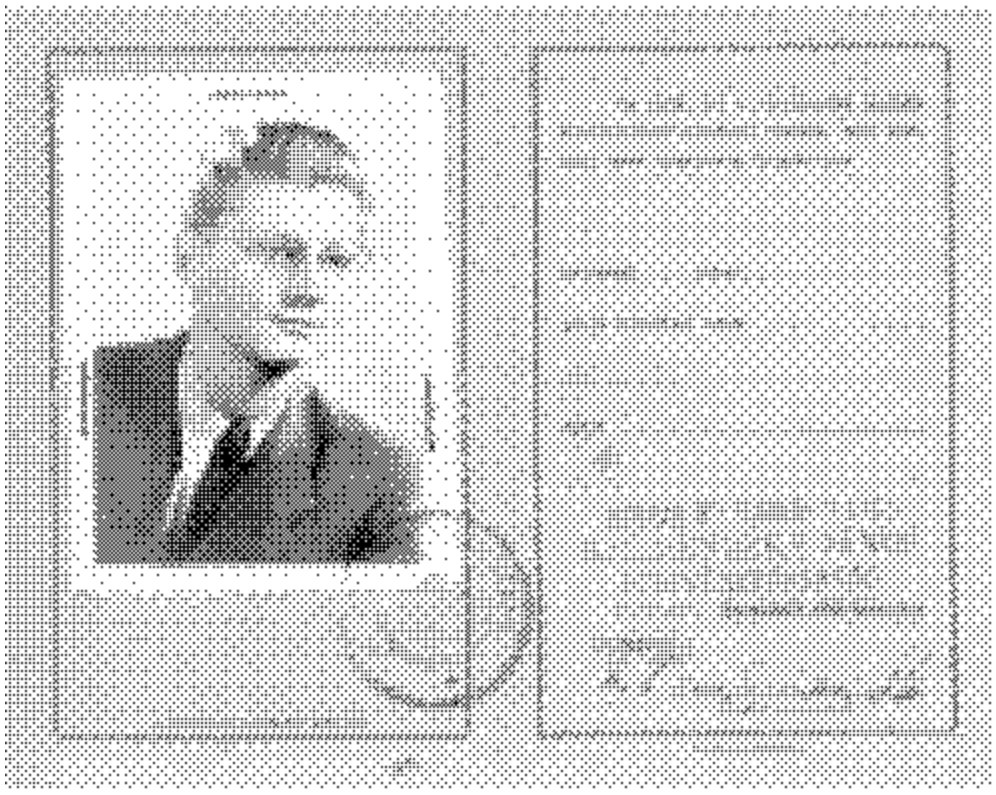
Nincsen semmilyen módszer, mellyel a földalatti mozgalom által kibocsátott svájci védlevelek pontos számát meg lehetne becsülni. Általában 100.000 -120.000 közé teszik a számukat a cionista mozgalmakban résztvett túlélok. Még nehezebb azoknak a zsidóknak a számát megbecsülni, akik ezeknek a védleveleknek a segítségével menekültek meg. A földalatti mozgalom szempontjából ez a legszélesebb köru, a teljes zsidó lakosságot szolgáló tevékenységet jelentette. Ez még akkor is így van, ha tudjuk, hogy a védlevelekért – sok esetben – pénzt kértek. A földalatti mozgalom emberei - és ez bizonyítható - nem használták a védleveleket, csak árja igazolványokkal jártak. A Vadász utcai kis házikó, a svájci konzulátus székhelye és október 15-e után a legtöbb mozgalom tartózkodási helye, nemcsak védleveleket kibocsátó „üzemként“ muködött. Mivel a ház területen kívüliséget élvezett, többezer zsidó menedékhelyévé vált. Sok, munkaszolgálából menekült zsidó tartózkodott az épületben.

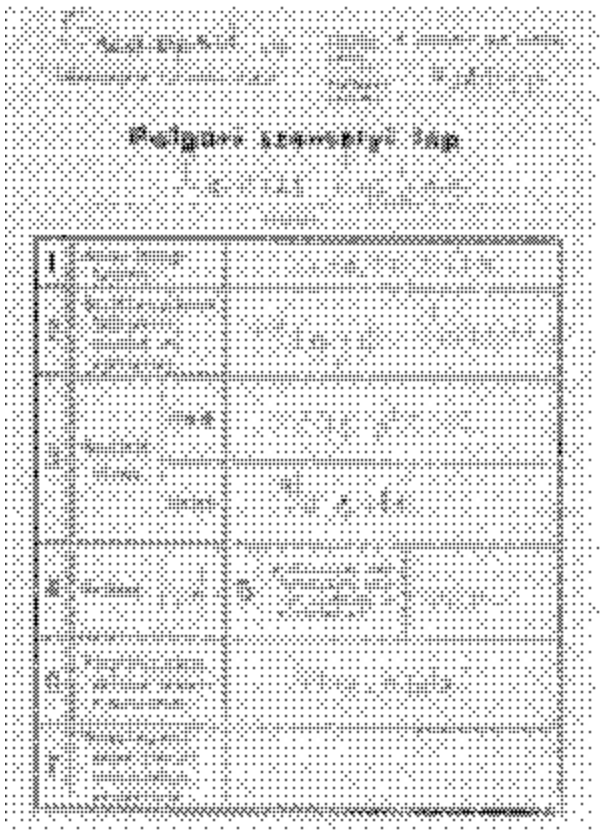
Lejjebb olyan eredeti igazolványok képei láthatók, melyeket a cionista ifjúsági mozgalmak szereztek be, hamisítottak vagy kibocsátottak, és ezzel sok zsidó életét mentették meg.

Az igazolványok David Gur személyes gyujteményébol származnak, aki akkor a Hasomer Hacair tagja volt és jelenleg a Magyarországi Cionista Ifjúsági Mozgalmak Történetét Kutató Társulat tagja.

- Személyi igazolvány, fénykép nélkül
- Ifjak részére katonaság elotti kötelezo szolgálatot igazoló irat (Levente)
- Nélkülözhetetlen munkát végzo igazolvány, képpel ellátva (Hadiüzem)
- Református egyház által kibocsátott születési anyakönyvi kivonat
- VIII.kerületi anyakönyvvezeto iroda által kiadott születési bizonyítvány

LEVENTE-IGAZOLVÁNY

3. Többezer elhagyott gyermek részére gyermekházak felállítása

Milyen gyerekekrol kellett gondoskodni?

Már Szálasi hatalomra kerülése elott is rengeteg árva gyerek volt Budapesten, akik szüleiket a Horthy kormány idején veszítették el, és ez a helyzet csak egyre rosszabbodott. Az 1944. október 15-tol kezdodo deportálások az elozoektol eltéro jelleget mutattak: a zsidókat ismét nem családonként zsúfolták be a vagonokba. A 16-60 éves korosztály munkaszolgálatra való behívása, majd rögtön ezután a nok behívása, a zsidó közösséget kiszolgáltatta a nyilasok kegyetlenkedéseinek, hiszen alig maradtak munkaképes felnottek. Többezer zsidó család esett szét, rengeteg gyerek szülo nélkül maradt magára. Ezek a gyerekek az ido rövidségének, a földalatti mozgalom tevékenységének köszönhetoen nem haltak éhen.

Mik voltak a mozgalmi szervezés elsodleges jellemezoi a gyermekházak terén?

A cionista ifjúsági mozgalmak azonnal megszervezték az elhagyott gyerekek összegyujtését. A legelso idoszakban a gyerekeket Friedrich Born, a Nemzetközi Vöröskereszt budapesti delegátusa irodáiba vitték. Az elso gyerekházat 1944. szeptember 7-én a Nemzetközi Vöröskereszt „A" osztályának élére kinevezett igazgató, Komoly Ottó, a Magyar Cionista Szövetség elnöke állította fel.[22] A fiatal és felnott cionista aktivisták ezen az osztályon tevékenykedtek. Októberben és novemberben a mozgalmak között egyfajta pozitív értelmu versengés alakult ki abban, hogy ki állít fel több gyerekházat. Ezzel a kezdeményezéssel nemcsak még több gyereket jutattak menedékhelyhez, hanem a háború utáni életben maradásukat is biztosították. A földalatti és az ifjúsági mozgalom kézben tudta tartani az embereket, gondoskodott a túlélésükrol és biztosította a házak mindennapos muködését. Miután több helységet kibéreltek, a mozgalom emberei ágyakat, matracokat, takarókat hoztak és más alapveto berendezési tárgyakkal szerelték fel az otthont. A berendezés és a felszerelés költségeit szinte teljesen a Mentobizottság, illetve jómódú zsidók fedezték.

Hogyan szereztek megfelelo helységeket?

A gyerekek elhelyezésére szánt helységeket különféle és tekervényes utakon szerezték meg. A Nemzetközi Vöröskereszt védettségéért cserébe, magánvillák és lakóházakon belüli lakások kerültek a kezükbe, melyekbe többtíz gyereket helyeztek el. Az ellátásról és a felszerelésrol való gondoskodás komoly problémát jelentett, gondozókat viszont ennél könnyebben találtak. Sokan közülük, az ifjúsági mozgalom tagjaiként, járatosak voltak a nevelésben. Anyák is érkeztek, akik gyerekeikkel együtt a gyerekházban maradtak és segítettek a gondozásban. Az ifjúsági mozgalmak fiataljai minden felmerülo problémára megoldást találtak.

Milyen oktatási tevékenység folyt a gyermekházakban?

A Nemzetközi Vöröskereszt gyerekházaiban foleg oktatási tevékenység folyt, ami a gyerekeknek a háború után megalakuló zsidó államba való bevándorlását tartotta szem elott. Még ezekben az idokben sem tunt el az ifjúsági mozgalmak ideológiai orientációja, a

[21] David Gur, a földalatti mozgalom tagjának információja szerint ezt a gyeremekotthont a Dob utca 90. alatt állították fel, a Borfeldolgozó Iparosok Egyletének házában, melynek legtöbb tagja zsidó volt.

gyermekek alapveto igényeinek ellátása mellett oktatásukról is gondoskodtak. A gyermekházak felállítása a cionista világnézetu földalatti mozgalom szemében fontos szerepet kapott. A rengeteg erofeszítés, amit a gyerekek érdekében és védelmében végeztek, nem a véletlen muve volt. A mozgalom megértette, hogy leginkább ezek a gyerekek jelentik majd a zsidó nép, - azaz általában a cionista mozgalom, konkrétan az ezt alkotó mozgalmak – jövojét. A leheto legtöbb ember megmentése mellett a mozgalom szeme elott a jövo álmainak megvalósítása, a zsidó nép Erec Jiszrael-ben (Izrael földje) való letelepedése lebegett. Egy olyan városban, ahol világos nappal, a nyílt utcán embereket gyilkolnak, ahonnan naponta küldik emberek ezreit gyalogos halálmenetekbe, ahonnan a miniszteri hivatalokat és egész gyárakat költöztetnek nyugatra, teljesen ésszerutlennek tunik, hogy bárki is cionista nevelési programot alkosson és tanítson olyan gyerekek részére, akiknek a szüleirol még azt sem lehet tudni, hogy hol vannak, vagy hogy egyáltalán életben vannak. Sokszor magukról a gyerekekrol sem lehetett tudni, hogy kicsodák. A gyerekek ezt az oktatási szellemet egyszerre tartották furcsának és vonzónak.

Milyen körülmények között éltek a gyerekek?

A törodés és az oktatás ellenére a gyerekek nehezen viselték sorsukat a gyermekházakban. Az életkörülmények az ideiglenesség érzetét keltették, nagy volt a zsúfoltság, az étel elegendo, de egyhangú volt, és leginkább a szülok hiánya volt érezheto. A foglalkozások egy kicsit kárpótolták oket gyermekkoruk elvesztéséért, és egy pillanatra enyhítették az anyjuk, apjuk, testvéreik után érzett vágyakozásukat és félelmeiket.

Hogyan garantálták a gyerekek személyes biztonságát?

A nyilaskeresztesek bántalmazásaival szemben a gyermekotthonok létét három tényezo biztosította: eloszor is maguk a ház gondozói. Az a képesség, hogy kritikus helyzetekben helytálljanak, létfontosságú szerepet játszott. A második tényezo a Nemzetközi Vöröskereszt központi irodája volt, amely Komoly Ottó vezetésével napi kapcsolatot tartott fent minden egyes házzal. A semleges követek közbenjárásának segítségével, Komoly Ottó többször elérte a magyar hatóságoknál, hogy az otthonokat ne költöztessék be a gettóba és a házakra támadó nyilaskereszteseket is többször elhárította. A harmadik, és a felszabadulás elotti utolsó hetek egyetlen hatékony tényezoje, az otthonok fizikai védelme volt. Az orzoszolgálatot az ifjúsági mozgalom tagjai látták el, akik nyilaskeresztes, vagy egyéb katonai egyenruhát öltöttek. Mindezeknek köszönhetoen, a nyilaskeresztesek csak néhány esetben hatoltak be a gyermekotthonokba, melyek azonban tragikusan végzodtek.[23] A legtöbb otthonban a gyerekek ezeket a félelmetes idoket sértetlenül vészelték át. A Budapesten, foleg az utolsó hónapban, eluralkodó káoszt és zurzavart figyelembevéve, ez az eredmény különösen kimagaslónak számít.

Milyen eredményeket ért el ez mentés?

A gyermekházi mentés, a többihez hasonlóan, bonyolult és sokoldalú muvelet volt. Budapesten körülbelül 50 gyerekházat hoztak létre, melyekben nagyjából 6000, különféle korú gyerek és 1500-2000 felnott élte túl a háborút[24]. A muvelet sikerében két tényezo

[22] Lsd. Bensalom könyvében a fényképet

[23] Lsd. Révész Perec: „A gonosz áradatával szemben“ (Kibuc Dalia, 2002), és a Magyarországi Cionista Ifjúsági Mozgalmak Történetét Kutató Társulatnál további adatok találhatók

játszott központi szerepet: az egyik, amely nélkül ilyen szélesköru tevékenység nem jöhetett volna létre, a cionista ifjúsági mozgalmak minden irányzatából érkezo többszáz tag csatlakozása volt. A másikat pedig Komoly Ottó kezdeményezése, a zsidó közösség más szerveinek, néhány jómódú budapesti zsidónak és a Jointnak az anyagi támogatása jelentette. Ezeken kívül a Mentobizottság két tagja, Offenbach Salom és Brand Hansi tevékenysége. Fontos megemlítenünk, hogy egy néhány évvel ezelotti felmérésbol, melyet Rosenblum Jesajahu, az egyik gyerekház vezetoje készített, az derült ki, hogy a megmenekült gyerekek több, mint 80%-a Erec Jiszrael-ben, azaz Izrael földjén telepedett le.

A hasonló körülmények ellenére minden gyermekháznak megvan a saját története, melyeket a mozgalmi tagok és a gyerekek vallomásai élethuen érzékeltetnek.

A Cionista Mozgalom által létesített és a Nemzetközi Vöröskereszt védnöksége alatt álló zsidó gyerekotthonok listája
Budapesten 1944 október - 1945 január.

	Kerület	Cim	Vezetőség
1.	VII	Akácfa utca 32	Roóz Zoltán,Friedman Jenő Reich Miklós (Gandi)
2.		Bácskai utca 58/b	
3.	VI	Benczur utca 35	
4.		Budafoki út	Fischer Péter,Zsoldos Rahel
5.		Budakeszi út 67	Rosenblum Jesajahu, Mocsári Robi, Weinberger Jancsi (Karmi Jichak)
6.		Columbus utca 60	
7.		Csaba utca 7/a	(Jó Pásztor)
8.	VIII	Család utca 58	
9.		Csángó utca 6/b	
10.	VII	Dob utca 12	
11.	VII	Dob utca 90	Kertész Miklós,Dr. Antal László Ben-Porat Joszéf, Weisz Mose, Hollender Jakov
12.	VII	Garay utca 42	
13.		Gábor Andor utca	Szamosi
14.		Harangvirág utca	
15.	VII	Hársfa utca 38 (37?)	
16.	XIV	Hungária körút	
17.		Jókai Mór utca	
18.	VIII	József körút 31/b	
19.	VII	József körút 53	
20.		Kelemen utca 1/c	Hermina néni,Lusztig Mose,Jaffa
21.	VI	Király utca 34	
22.	VI	Király utca 69	
23.		Kisfaludy utca 9	
24.	VII	Klauzál utca 26	
25.	XIV	Kövér Lajos utca	Kramer Alice
26.		Kőbányai út 51	
27.		Lajos utca 22	Dr. Körösy Ferencz

27.		Lajos utca 22	
28.	VIII	Magdolna utca 29-30	
29.		Mérleg utca 6	
30.	XIV	Mexikói út	
31.	VI	Munkácsy Mihály utca 5-7	Leibovics Avraham , Beck Dezső
32.	VI	Munkácsy Mihály utca 25	
33.	VIII	Nagyfuvaros utca 4	
34.	XII	Nürnberg utca 59	
35.	II	Orsó utca 39-41	Dr. Friedmann Ignác,Grünwald Dávid (Coca), Szilasi Gyuri, Glück Zoli
36.	V	Perczel Mór utca 2-4	Junger Jichak
37.	VI	Rákóczy út	Dr. Kotarba (Osterweil)
38.		Rónai út 112	Dobó Regina
39.		Szondy utca 76	
40.		Tanya utca 13	
41.	V	Teleki Pál uca 16-18	Dr. Löffler
42.	XIV	Thököly út 77	
43.	XIV	Thököly út 83	
44.	XIV	Thököly út 160	Dr. Tischler
45.		Törökőr utca 132	
46.		Törökőr utca 164/b	
47.	IV	Veres Pálné utca	
48.	VII	Vilma királynő út 25-27	Dr. Roboz Ottó , Kanizsai Dezső
49.	IV	Wekerle Sándor utca	Karni (Elfer) Klári,Livni Dan (Weisz Anti),Adler Mordi
50.		Vörösmarty utca 49	
51.	V	Zoltán utca 6	Kramer Pali
52.	XII	Zügligeti út 61	

Az adatokat Révész Perec gyüjtötte össze. Kiegészitések:
Ságvári Ágnes Prof. Dr.: A budapesti zsidóság holocaustja
1944. Budapest 1994.

Második fejezet

Tanúvallomások

A megértéstol a tettekig - Az ifjúsági mozgalmi tagok és más fiatalok elmondása szerint

Az itt található tanúvallomásokat több, vallomásokat és kutatásokat tartalmazó könyvbol gyujtöttük össze.

A „Kirándulás”

1. **Bensalom Rafi,** az események idején 24 éves

„ A „kirándulás” a leheto legbonyolultabb muvelet volt: Az igazi problémák természetesen a román határ felé tartó úton és a határátkeléskor jelentkeztek, de Budapesten is rengeteg elokészületet kellett elvégeznünk.

Pár naponta 5-10 embert indítottunk útjára, különbözo mozgalmak fiataljait és a nem odatartozókat is. Csak az utolsó pillanatban tudtuk tájékoztatni az embereknek, hogy mikor és hova utaznak, ami a biztonsági megfontolásokból és puszta technikai okokból is eredt, hiszen a csempészek is mindig az utolsó pillanatban érkeztek meg. Az indulókat részletes utasításokkal kellett ellátni, lelkileg fel kellett készíteni oket az útra, fel kellett hívni a figyelmüket „kiránduláson” adódható összes szituációra, és végül mindenki kezébe pénzt kellett adni. Minden egyes ember eligazítása általában fél órába telt. Természetesen minden egyéniséghez külön-külön kellett viszonyulni, mert az akció sikere foleg az egyének biztonságérzetén múlt.

Az elején a Zsidó Tanács épületében (a neológ hitközségen) találkoztunk az emberekkel. Az ottani zsúfoltság miatt nem tudtunk feltunés nélkül dolgozni, és hamarosan már jól ismertek minket, talán túlságosan is jól. Egyértelmu volt, hogy a nagy tömegben detektívek és besúgók is járkálnak, de a Síp utcai épület elhagyásának volt még egy oka. Végeláthatatlan háborúskodás folyt köztünk és a „Frontharcos Szövetség” között, akiknek szintén a hitközségen volt az irodájuk. A „Frontharcos Szövetség” I. világháborús zsidó tisztekbol állt, akik a magyarországi zsidóság legreakciósabb és legpatriótább elemei voltak. Mindannyian esküdt anticionisták voltak, ráadásul ebben az idoben a zsidó tanácsban a rendfenntartók szerepét látták el, mely során teljes odaadással képviselték a rendet és a törvényességet. Szüntelenül utánunk kémkedtek. Eldöntöttük, hogy véglegesen elhagyjuk ezt a helyet és találkozóink helyszínét parkokba helyeztük át: nem nehéz elképzelni milyen veszélyekkel jártak ezek a típusú találkozók. Szürkületkor a parkban „Szent István” emberei, furcsa öltözéku és viselkedésu alakok

jelentek meg. Néha, a megbeszéltnél jóval többen jöttek el a találkozóra. Voltak akik soronkívul, minél hamarabb el szerettek volna indulni, mert forró volt a talaj a lábuk alatt, és voltak, akik csak valamilyen igazolványt, pénzt vagy tanácsot akartak kérni tolünk. Ezek a „tozsdézés"-ek, ahogy találkozóinkat hívtuk elég gyakran emelt hangon, idegtépo, hangulatban folytak. Ilyen körülmények között rendkívül eros idegzettel kellett rendelkezni.

...Nagy megkönnyebbülést jelentett számunkra, amikor ezeket a veszélyes „tozsdézéseket", legalábbis nagyjából, felszámolhattuk, és a „kirándulás" elokészületeit a Vadász utcai konzulátus épületébe tehettük át. Itt legalább nyugodtan tudtunk a tagokkal beszélni, de a ház vezetosége nem nagyon könnyítette meg a helyzetünket, folyton a jogainkért küzdtünk. Állandóan meg akartak tolünk szabadulni, mert tevékenységünk a szemükben nevetségesnek tunt. Nem törodtünk ezzel és tovább folytattuk a munkát."

Idézetek Bensalom: Mert élni akartunk c. könyvébol

2. **Oren Hanna (Aczél Marika),** az események idején 17 éves

„ Egyike vagyok annak a négy fiatalnak, akik Székesfehérvárról, egy nappal a gettósítás elott szöktek el. 1944. május 22-én történt. 17 éves voltam. Ezen a napon, délelott, lakásunkon megjelent Smulik Lowenheim egy barátjával, a budapesti Hanoar Hacioni egyik tagjával. Furcsállottam, mert a zsidóknak tilos volt a várost, ahol laktak elhagyni. Kiderült, hogy hamis keresztény papírokkal érkeztek. Elmesélték, hogy Budapesten a cionista ifjúsági mozgalom vidéki zsidók megmentését szervezi és ebbéli küldetésükbol kifolyólag hoztak most 4 hamis személyi igazolványt, melynek segítségével Székesfehérvárról két fiú és két lány Budapestre utazhat és ott csatlakozhat a földalatti mozgalomhoz. Mondták, hogy jönnek majd megint és akkor újabb igazolványokat is hoznak. Senki sem tudta, hogy másnap összeterelik a város zsidóit és a külvilággal minden kapcsolat megszakad. Nagyon szerettem volna menni, és édesapám a küldötteket a megmenekülés esélyeirol faggatta. Azt válaszolták, hogy egy ideig a földalatti mozgalomban kell dolgoznunk és utána Jugoszlávián és Románián keresztül megpróbálnak minket Palesztínába juttatni. Elmondták apámnak, hogy megítélésük szerint az aktivisták körülbelül 20%-a fogja túlélni ezt az idoszakot. A gyötrodés kegyetlen volt, anyám engem támogatott, és végül apámat is sikerült meggyoznie...

...Végül megtaláltam Smulik Dohány utcai lakását, és barátnomet, Spitzer Klárit is ott találtam. Az elso kérdése igy szólt: „ Hát te még életben vagy?"

A földalatti mozgalom azonnal feladatot rótt ránk. Budapest 14 kerületbol állt, és minden kerületben volt egy lakossági nyilvántartó hivatal (önkormányzati iroda) ahonnan keresztény születési bizonyítványokat kellett elhoznunk, azért hogy más vidéki zsidókat megmentsünk.

A munkát a következoképp végeztük: A hivatalba való belépésünk elott kitaláltunk egy gyakori magyar nevet, megmondtuk a hivatalnoknak, hogy az unokatestvérünk papírjait szeretnénk elkérni, aki körülbelül 24 éves és az esküvoje miatt kellene a születési bizonyítványa. Miközben a hivatalnok ezt a nevet kereste, belenéztünk a nyilvántartási könyvbe és néhány nevet a születési évvel együtt megjegyeztünk. Amikor azon a néven, amit megadtunk nem találtak senkit, akkor valamilyen jó kifogással késobb vissza kellett mennünk a nyilvántartási hivatalba, hogy megszerezzük azoknak az embereknek a papírjait, akiknek a nevét a nyilvántartási könyvbol elotte kinéztük.

Szinte minden nap cserélgettük a lakóhelyünket. Esténként Klári barátnommel az utcán arra vártunk, hogy valaki a mozgalomból elhozza a címet, ahol éjszakára megszállhatunk. A családok, akiknél 1-2 éjszakát töltöttünk féltek a hamis iratokkal éloknek szállást adni. Végül sikerült egy kiadó szobát találnunk, ki is fizettük a bérleti díjat, amikor a tulajdonosno elmesélte, hogy az elozo lakókról azt gyanította., hogy zsidók, és feljelentette oket. a rendorségen. Természetesen azonnal továbbálltunk.

Nem sokkal késobb, mi ketten, több, hasonló helyzetben levo barátunkkal együtt a földalatti mozgalom egyik tagjának, Gara Sulának a lakásán gyultünk össze, akinek a szülei külföldön voltak. Sula megvesztegette a cselédet, hogy ne árulja be nekik a sok vendéget. Így vált a lakás a földalatti „Hanoar Hacioni" bázisává.

A nyilvántartási hivatalban végzett földalatti munka kezdett egyre bonyolultabbá és veszélyesebbé válni. Minden hely titkosrendorökkel volt tele, és az állandó születési bizonyítvány igénylésünk gyanút keltett, így ezt a tevékenységet kénytelenek voltunk abbahagyni.

1944. június elején egy 13 fos csoport szervezodött a Románián keresztül Erec Jiszraelbe tartó szökésre. A „kirándulás"- ahogy ezeket az utazásokat hívtuk - 1944. június 14-én a Keleti pályaudvarról indult. A Románia felé induló vonatra mindenki egyedül szállt fel. Az egyik állomáson két rendor szállt fel a vonatra, akik az iratokat kezdték ellenorizni. A gyanús utasokat kikérdezték, még arra is megkérték oket, hogy származásuk bizonyítására idézzenek keresztény imákból. Klári barátnom, akinek kék szemei voltak, az egyik fülkében ült. Amikor láttam, hogy nem kérdezgetik, megkönnyebbültem. Én egyik barátunkkal, Goldival (Goldstein), aki egy szoke hajú fiú volt, az ablak mellett álltam. Goldi a vállamra tette a kezét, és így mi sem keltettük fel a rendorök gyanúját.

Amikor végre a határ elotti utolsó állomásra, Mezotelegdre értünk, leszálltunk a vonatról.13 helyett csak 7-en. A hiányzók között volt az unokatestvérem, Szego Feri is. Borzasztó élmény volt, emlékszem, hogy elkezdtem sírni, de muszáj volt tovább menni. Egy paraszt házához mentünk, aki pénz fejében hajlandó volt minket átvinni a határon. Azon az éjszakán, a mezokön keresztül átvitt minket a határ túlsó felére, egy román paraszthoz. Az elozetesen megkötött egyezség szerint román igazolványokat és iratokat (szintén hamisítottakat) kellett volna kapnunk, melyeket a román határorségnél szolgáló rokona szerzett volna nekünk. A legnagyobb szerencsétlenségünkre, éppen akkor érkeztünk a háza tájékára, amikor a parancsnoka nála volt látogatóba, így ahelyett, hogy segített volna, kénytelen volt letartóztatni minket.

Napokon át, mint kémek hallgattak ki minket, és nem hitték el, hogy zsidó menekültek vagyunk Magyarországról. A román rendorök nagylelkuen bántak velünk, és némi lefizetésért cserébe elvittek minket zsidó családokhoz, ahol lefürödhettünk és jó ételeket is kaptunk. A kivizsgálás végén, 1944. június 21-én, átvittek minket a temesvári börtönbe. Ebben a börtönben foleg bunözok voltak, és itt gyilkosokkal és prostituáltakkal voltunk összezárva. A börtönorök viszonylag jól bántak velünk, tudták, hogy nem vagyunk bunözok. A cellák szukek és zsúfoltak voltak, minden ágyon ketten aludtak. Néha csomagot kaptunk a helyi hitközségtol. Közben elkezdodött a tárgyalásunk, melyet katonai foglyokként a katonai bíróság tárgyalt. A városi hitközségrol küldtek nekünk egy ügyvédet. Már több tárgyaláson is túl voltunk, és úgy tunt, hogy a bíróság a javunkat akarja. Abban reménykedtünk, hogy három hónapnál többre nem ítélnek el minket, és teljesen megdöbbentünk, amikor a bíróság öt év letöltendo büntetést szabott ki ránk. Reméltük, hogy a háború hamarosan befejezodik, és akkor úgyis kiszabadulunk. Átvittek minket az aradi börtönbe, és augusztus 23-án a szovjet hadsereg szabadított fel minket."

Részlet, Eliezer Even és Benjamin Ravid: Emlékezz! Székesfehérvár és környéke zsidóságának emlékkönyvébol (Yad Vashem, 1997)

Irathamisítás

1. Gur David, az események idején 18 éves

„ Az európai földalatti mozgalmakban a hamis papírok gyártása a mentésnek csak egy eszközét jelentették, míg Magyarországon és Budapesten a hamisítás a földalatti tevékenység egyik legfontosabb és legközpontibb ágává fejlodött ki. Ennek magyarázata a helyi körülményekben és az abból adódó mentési lehetoségekben rejlett.

Más országok mozgalmai fo céljuknak a fegyveres harcot és ellenállást tuzték ki, míg Magyarországon a zsidó földalatti mozgalom, egyéb lehetoség híján, az életmentést.

Az idevezeto okok a következok voltak:

1. A fegyvert viselok korosztályának hiánya. A legtöbb 18-42 éves zsidó férfit már 1942-ben kényszermunkára vitték. A német megszállás után, pedig azokat is, akik addig otthon maradtak. Nokkel és gyerekekkel nem lehetett fegyveres ellenállást szervezni.
2. A megfelelo topográfiai feltételek hiánya. Magyarország legnagyobb része erdokben ritka, széles sík területen helyezkedik el. A Kárpátok az egyetlen olyan terület, amely fekvése miatt alkalmas lett volna a partizán harcviselésre, de az innen származó zsidókat pár nappal a német megszállás után elsoként gyujtötték össze és deportálták Auschwitzba.
3. Az ido hiánya. A német megszállással az események villámgyorsan követték egymást. A zsidók gettókba gyujtését és deportálását az ország minden részén nagy igyekezettel, néhány nap alatt elvégezték, az ország zsidóságának deportálása, a budapestieken kívül, **összesen 6 hét alatt** folyt le. Nem maradt elég ido a szervezodésre.

Életben maradni – a jelentése, óvatosan, de gyorsan de kibújni a hatóságok által kibocsátott újabb és újabb sújtó rendeletek alól, melynek egyetlen módja a hamis iratokkal való felszerelkezés volt. Az állandó név- és lakhelyváltoztatáshoz nagyon nagy mennyiségu hamis iratra volt szükség.”

Részlet Bensalom: Mert élni akartunk c. könyvbol

2. Bensalom Rafi, az események idején 24 éves

„Akik közülünk a (mozgalomból) megmenekültek a deportálástól egy olyan csoport felállításának a szükségét érezték, akik a jövoben mentotevékenységet végeznének. A cél a mentés volt. A módszer: Mozgási szabadság megszerzése... akkor, amikor a zsidóknak tilos vidékrol a fovárosba és fordítva is utazni. Az utazás alatt igazoltatások folytak, életveszélyes volt....Miután eldöntöttük, hogy a mozgalom tagjait Budapestre gyujtjük, a következo módszerekkel jutattuk el barátainkat a fovárosba:: „Szabadságos levelet”

"Menetlevelet" küldtünk nekik a „munkaszázadba”, mellyel aztán a fovárosba szabadon tudtak jönni és menni. Amikor ez a lehetoség megszunt, behívó parancsokat küldtünk, és amikor már erre sem volt lehetoségünk, ott szolgáló barátaink segítségével a „munkaszázad” katonai orségét küldtük értük.”

Részlet Bensalom: Mert élni akartunk c. könyvbol

Gyermekházak

1. Pil (Alpan Mose), az események idején 26 éves

A Védelmi Bizottságban a bunkerek ügyéért volt felelos, de nem ebben látta a megoldást, így hamarosan a „kirándulás” felelose lett.

„Azt mondtuk: Gyerünk és tegyünk a gyerekekért legalább annyit, hogy gyermekházakba helyezzük oket, ahol az oktatást, az ételt és a normális higiéniai körülményeket is biztosítjuk nekik.

... ez valami modell volt, amit mi hoztunk létre... amikor a svájci konzulátus védleveleket bocsátott ki, akkor mi azt mondtuk: jól van, ha ok tudnak akkor mi is tudunk védleveleket nyomtatni. Amikor a konzulátus 100 védlevelet kiadott, akkor mi kiadtunk 2000-et. A Nemzetközi Vöröskereszttel kapcsolatban ugyanennek az elvnek az alapján jártunk el, ha lehet a Vöröskereszt védnöksége alatt két vagy három gyermekház, akkor lehet abból majd húsz aztán harminc is. De eloször maga az intézmény jöjjön létre. A németek és a magyarok adjanak legalább egyre - kettore engedélyt, mi majd tudni fogjuk hogyan többszörözzük meg a számokat. És valóban így is történt. A magyarok a Nemzetközi Vöröskereszt befolyására azzal az ürüggyel engedélyezték a gyermekházak felállítását, hogy a gettóban vannak gyerekek, akiknek meghaltak a szülei, árvák, akiknek nincs mibol megélniük, mindez a gettónak adminisztratív nehézséget jelent, és a Nemzetközi Vöröskereszt oltalma alá helyezi oket. A lényeg sikerült, és abban a pillanatban már minden sokkal egyszerubb volt, mert kitehettük a táblát: „ A Nemzetközi Vöröskereszt védnöksége alatt muködo gyermekház”, és az ido folyamán szaporodtak az ilyen házak, megtaláltuk a megoldást.”

Részlet Ávihu Ronen: Harc az életért c. könyvbol

2. Agmon Efra, az események idején 22 éves

„...tehát elhatároztuk egy sor gyermekotthon felállítását, és a mozgalom tagjai magukra vállalták a végrehajtását. Beszervezték a különbözo mozgalmak felnott tagjait, akik ebben az idoszakban gyultek össze a vidéki városokból, vagy szöktek meg a munkaszolgálatból, és így létrejött a káderek egy csoportja, akik ezt a feladatot vállalták. Ez az osztály gondoskodott a feltételek megteremtésérol, felszerelte a gyerekotthonokat takarókkal, ágyakkal, edényekkel, mindazzal, ami az ott szervezendo élethez szükséges. Ezzel természetesen még nem ért véget a dolog, hiszen mindez csak az anyagi részt illette. Szükség volt arra is, hogy megtaláljuk a megfelelo emereket, akik a gyerekekkel

foglalkoznak, gondozzák és irányítják oket. Tartalmat akartunk adni az életüknek, hogy elviselheto legyen. Igyekeztünk mindezt életkoruknak megfeleloen megvalósítani, a csecsemoktol kezdve a nagyobbakig.
A nemzetközi szervezet, a Vöröskereszt töltötte be a védnökség szerepét, a zsidó vezetoség volt az összeköto és a szervezeti felépítés bázisa, az ifjúsági mozgalmak tagjai pedig kihasználták a védnökséget és az apparátust, és alapot teremtettek egy széles köru mentési akciókhoz."

Részlet Avihu Ronen: Harc az életért c. könyvbol

3. **Rosenblum Jesajahu,** az események idején 20 éves

„Kértem Dajnust (Bilitzer Adonjahu), adjon nekem valami más feladatot. Erre o azt válaszolta:' Kaptunk egy dzsentritol egy igazi palotát a Budakeszi úton. Fogd a táblát a Nemzetközi Vöröskereszt jelvényével, nyomtatunk neked egy igazolványt arról, hogy a ház a Vöröskereszt védnökségét élvezi, tedd ki a táblát, itt vannak a kulcsok, és nyissuk meg a gyerekotthont.' Már azon az éjszakán kimentünk oda néhányan. Körülbelül hajnali három lehetett, amikor megállt a ház elott két katonai kocsi. Remegtünk a félelemtol, és nem értettük mi történt. Egyszer csak halljuk, hogy valaki kiabál: 'Sajó, hol vagy?' Kepes (Kadmon Eliézer) volt az, KISKA egyenruhában, nyolcvan vagy száz gyereket hozott."

Részlet Cohen: A cionista földalatti mozgalom Magyarországon c. könyvbol

4. **Morgenroth (Hermann) Zehava,** az események idején 12 éves kislány, szülok nélkül maradt Budapesten

„Megjelent egy fiatal férfi egy paranccsal, mely szerint harminc gyereket magával visz. Én és a novéreim bekerültünk a harminc gyerek közé. Nem tudtuk ki ez a férfi, és hogy hova visz minket. Mosénak hívták, húszéves lehetett. Ki küldhette ot? Világos volt, hogy nem a Jóisten. Isten már rég kiköltözött szívünkbol. Emberek küldték. Talán a földalatti mozgalom? Hosszú utat tettünk meg vele. Mosolygott. Útközben is azt mondta, hogy biztos helyre megyünk. Védett házba, ahova a németek nem léphetnek be. Megérkeztünk egy szép nagy házba, a Kálmán utcába. A bejáraton volt egy címer, aminek a jelentését nem értettem, de el tudtam olvasni, mi van odaírva. 'Védett Ház' . Bementünk. Enni kaptunk és megmosakodtunk, amit már hetek óta nem tettünk, és ágyban aludtunk. Valaki kintrol gondoskodott rólunk, nem tudtuk ki az, vagy kik azok."

Részlet Avihu Ronen: Mert élni akartunk c. könyvbol (267.oldal) Morgenroth 1985-ben, Kibuc Gaatonban rögzített beszámolója alapján.

5. **Pil (Alpan Mose),** az események idején 26 éves

„Az egyik nehézség, amivel szembekerültünk, nagyon komoly lelkiismereti kérdés volt. Szelektálni, vagy nem. Miért választjuk ezt a gyereket, és miért nem a másikat? Ha már azt mondtuk, hogy lehetséges a megmenekülés, akkor X miért igen, és Y miért nem? Nagyon nehéz volt. Minden mozgalomban voltak bizottságok, és ezek elonyben

részesítették a cionista családok gyerekeit. Elonyt élveztek a mozgalmakhoz közel álló gyerekek. Egyszeruen azért, mert így könnyebb volt. Könnyebb volt ezeket a gyerekeket fölvenni és meggyozni. A kritériumok nagyon szabadok és általánosak voltak. Kezdetben nagyon kevés helyünk volt. Negyven gyerekkel kezdtük, és azt hiszem négyezer gyerekig jutottunk el."

6. **Pil-Alpan Mose jelentése** a Dob utca 90. alatti gyermekotthonban tett látogatásáról 1944. december 5-én.

„December 2-án és 3-án szomorú eset történt a gyermekházban. Az otthon vezetoje, Professzor Sz. elküldte családját a házból, és másnap, az otthont magára hagyva, o is követte oket. Távozása ijedséget és zurzavart keltett, rajta kívül további 20 bentlakó gyerek és gondozó hagyta el az otthont. Ez a felelotlen magatartás arra tanít minket, hogy vannak, akik személyes biztonságukat a gyerekek biztonsága elé helyezik. A levonandó következtés: a közös felelosség keretébol való kivonásuk. Ezzel együtt nyilvánvalóvá kell tenni a gyermekotthon vezetoségének, hogy az ilyen fajta magatartás komoly problémákat szül, és sok gyermek életét veszélyezteti. Meg kell említeni, hogy a vezetoség azon tagjai, akik helyükön maradtak mindent megtettek annak érdekében, hogy a házba visszatérjen a rend.

Az otthonban tett látogatásom idején 510 gyermek és 94 felnott lakott a házban. A megfelelo oktatási munka végzése érdekében a gyerekeket csoportokra osztották. Végre a fürdési gondok is megoldódtak, és az ebbol következo viszketéssel járó betegségek is.

Az élelmiszer mennyisége még mindig nem elegendo, annak ellenére, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt gazdasági osztálya jelenleg a korábbiaknál komolyabban támogatja az otthont. Az otthon vezetosége is megpróbál a gazdasági osztályon könnyíteni, úgy, hogy a gyerekek saját zsebbol vásárolják meg azt, ami hiányzik. Ez a jelenség rossz hatással van azokra a gyerekekre, akiknek nincsen pénzük. Az ifjúsági mozgalom fiatal oktatóinak sikerült meggyozni a gyerekeket a közös kassza nyitásáról, és így kollektív módón megoldani a problémát. A gyerekek ezt a megoldást, mindenki örömére megértoen fogadták.

Az eltávozott gondozók helyett újakra van szükség, melyet az otthon vezetosége által ajánlott lista szerint kell megtenni."

Részlet Révész: Szemben a gonosz hullámaival c. könyvbol

7. **Rechnitzer Miriam,** a történtek idején 15 éves

„A ház nem volt túl nagy, de sok szoba volt benne. Rengeteg volt a gyerek. Voltak kisebb, jóval kisebb gyerekek is. Volt néhány nevelo, de képtelenek voltak ilyen sok gyerekre egyszerre felügyelni. Csoportokba osztották oket, úgy, hogy a nagyobbak törodtek a kicsikkel. Emlékszem öt kisgyereket osztottak ki rám, akikrol gondoskodnom kellett. Mosdattam oket, mostam rájuk, etettem oket, törodtem velük.

A zsúfoltság miatt elég nagy piszok volt. Ketten aludtunk egy ágyban, mert nem volt elég ágy. Voltak emeletes ágyak, ketto - három egymás fölött, nagyon primitíven összetákolva. Az étel eleinte elég volt, és viszonylag jó, de később már nem tudtak eleget hozni, és idonként éhesek maradtunk.
Megpróbáltak valamiféle társasági életet is szervezni és foglalkoztatni minket, hogy ne érezzük magunkat egyedül. Voltak beszélgetések, voltak vezetoik, mindannyian cionisták. Eloadásokat tartottak a palesztinai életrol, és arról hogyan is lesz, amikor majd véget ér a háború, és mindannyian boldogok leszünk. A kisebbekkel, pedig játszottak. Emlékszem, ahogy csoportokat állítottak össze a különféle társasjátékokhoz. A még kisebbekkel, pedig labdáztak. Csakhogy az volt a baj, hogy tél volt, és bent nemigen volt hely a játékhoz, kint pedig nagyon hideg volt.
A vezetoink Erec Jiszraelrol meséltek. Volt hozzá anyaguk, könyvek a kibucbeli életrol. Magyarországon a kibuc fogalommá vált. Azt gondoltuk, az valami különleges dolog. Rám nagyon mély benyomást tett. Azt képzeltük, hogy amikor majd véget ér a háború, mindannyian oda fogunk menni. Mivel egyikünk sem hitte, hogy a családjából bárki is visszatér a háborúból. A legtöbb gyerek biztos volt abban, hogy a szüleit elvitték, és megölték, és hogy egyedül maradt."

Ronen: Harc az életért c. könyvbol

Fénykép egy árvaházról Budapesten a felszabadulás után!!!

Harmadik rész

Kreatív foglalkozások

Útmutató a tanulóhoz

Az alábbi felsorolásból válasszatok ki egy feladatot. Készítésekor használjátok fel a munkafüzetben és az egyéb forrásanyagokban található információkat. A kutatásban a könyv végén található ajánlott irodalom és a mozgalmi vezetok rövid életrajza is segítségül szolgál. Az elkészült munkát még az összefoglaló beszélgetés elott mutassátok be a többieknek.

1. számú feladat: Térkép

Készítsetek egy nagy és áttekintheto színes térképet, és tüntessétek fel azokat a menekülési útvonalakat, amelyeken az ifjúsági mozgalmak a magyarországi zsidókat Románia felé vezették. A térkép mellé készítsetek magyarázó szövegeket, melyek a meneküléshez kapcsolódó személyiségekrol, fogalmakról és helyekrol nyújt információt. (segítségül használjátok Martin Gilbert Holocaust atlaszát). Ajánlatos a térképet nagy méretben elkészíteni, hogy kényelmesen be tudjátok mutatni a többieknek.

2. számú feladat: Interjú

Újságíróként készítsetek egy interjút a cionista földalatti mozgalom néhány tagjával. Találjatok ki kérdéseket és válasszátok ki a hozzá tartozó megfelelo válaszokat az alábbi lista alapján:

- a munkafüzetben található tanúvallomások
- a munkafüzet végén található bibliográfia, vagy egyéb, általatok ismert, vallomásokat tartalmazó források
- a még életben levo ellenállókkal készített valódi interjúk (dokumentumfilmek) alapján
- Egy elképzelt interjú során a megkérdezettek saját megítélésetek és feltételezésetek szerinti válaszai alapján. A válaszokat eltéro grafikai írással emeljétek ki. Az interjút megszerkeszthetitek faliújság, füzet, számítógépes bemutató formájában, vagy saját elképzelésetek szerinti ötlet alapján.

3. számú feladat: Album

Készítsetek az egyik földalatti aktivista életét és tetteit vagy egy általuk megmentett zsidó gyermek emlékeit megörökíto albumot. Az albumban kövessétek nyomon a kiválasztott személyiség Holocaust elotti, alatti és utáni életét. Legyenek benne fényképek, interjúk, és tartalmazza a személy életének jelentos pillanatait érzékelteto leírásokat, melyek a földalatti mozgalom tevékenységével kapcsolatosak. Tervezzétek meg és készítsétek el az album külalakját, kötését. Döntsétek el miként fogjátok díszíteni az album fedolapját és mit írtok a hátsó borítóra.

4. feladat: Városnézés – az ellenállás fontosabb helyszíneinek felkeresése

Az ajánlott irodalom, dokumentumfilmek és a könyv segítségével gyujtsétek össze, azokat a budapesti és vidéki helyszíneket ahol az ellenállás tevékenykedett. Ha elkészült a lista járjátok végig ezeket a helyeket, próbáljátok kinyomozni túlélok vagy vallomások segítségével, hogy a fellelt épületek mely részében, zugában mi történt. A helyszíneket egymás közt felosztva más-más tanuló mutathatja be a helyszint történetét. A séta során készíthettek fényképeket, videofilmet, melyeket késobb sokféleképp hasznosíthattok.

Összefoglaló beszélgetés

A tanárhoz

Befejezésül egy olyan foglalkozást javasolunk, mely egy összefoglaló beszélgetés keretében az oktatási anyagban ismertetett tényekbol és tanúvallomásokból eredo kérdéseket tisztázza. A kérdések feltevése után hagyhatjuk, hogy a tanulók döntsék el melyik témához akarnak hozzászólni, melyben az itt leírt történésekhez fuzodo érzelmi hozzáállásuk tükrözodhet. Az elohívásban az elgondolkodtatásra, tunodésre, kíváncsiságra, újabb kutatásokra és egyértelmu következtetésekre serkento témák felhozatala nyújt segítséget. A tanulók között vitát kevero kérdéseket és az ahhoz kapcsolódó eltéro álláspontokat érdemes

felírni a táblára, hogy a kérdés bonyolultságát ezzel is érzékeltessük. A megbeszélt témát javaslatunk szerint egy tanuló zárja le, aki minden álláspont figyelembe vételével összegzi a kérdést.

A következo felsorolás a megbeszéléshez ajánlott kérdéseket tartalmazza:

1. A segíto és mentotevékenységek közül melyik keltett benned leginkább benyomást ? Miért?

2. Miért választották az ifjúsági mozgalmak Magyarországon inkább a mentést, mint a fegyveres ellenállást?

3. Milyen árat fizettek választásukért az ifjúsági mozgalmak tagjai, mind egyénileg mind a nyilvánosság elott? Gondoljatok, más ifjúsági mozgalmak által vezetett felkelések megítélésére.

4. Lehet-e egy ilyen típusú mentotevékenységben felkelést látni? Hosies tettként határozhatjuk-e meg az ifjúsági mozgalmak magyarországi mentotevékenységét?

5. Miért nem hallottunk a varsói gettó felkelés története mellett a Magyarországon történtekrol?

6. Más országokkal összehasonlítva miben különleges, vagy egyáltalán van –e valami különleges az ifjúsági mozgalmak magyarországi mentotevékenységében?

Életrajzok
A cionista ifjúsági mozgalmak vezetoi Magyarországon

Arni Aser (Arányi István) - *Habonim*
1924-2003

Újpesten született. A háború kitörésétol kezdve a földalatti mozgalom tagjainak fegyveres kiképzésével foglalkozott. Kibújt a „munkaszolgálat" alól, hamis iratok beszerzésével és a mozgalmi tagok munkaszázadból való kimentésén tevékenykedett. 1944-ben a vidéki városokba utazott, hogy zsidó családokat még a haláltáborokba való deportálás elott kihozza a gettókból, és táskájában hamis iratokkal elutazott - már feleslegesen- az ország Kárpát hegység területére eso határáig, hogy az íratokat megpróbálja a vagonokba zsúfolt zsidóknak átadni. Zsidókat szöktetett a magyar – román határon, Nagyváradon a Gestapo elfogta és kihallgatta, de egy hónappal később elengedte. Visszatért Budapestre és folytatta a mentotevékenységet. Arni Aser a Svéd és a Nemzetközi Vöröskereszt-el és az Erec Jiszraelbol érkezett küldöttekkel állt kapcsolatban. A mozgalom tagjai részére fenntartott bunkerek elokészítésében is szerepe volt. 1944. december 12-én újból elfogták, ez alkalommal magyar rendorök, akik fegyvert találtak nála. Kihallgatták és a kegyetlen vallatások ellenére sem árulta el valódi kilétét. A felszabadulás után mozgalmában (Habonim) tevékenykedett, gyerekek és a mozgalmi tagok Erec Jiszraelbe való juttatásán dolgozott. Erec Jiszraelbe való bevándorlásakor az angolok elfogták és Ciprusra internálták. 1947-ben felszabadult , csatlakozott a Maagan kibuchoz, később a Beit Haémek kibuc egyik alapító tagja lett, ahol otthonra talált.

Bensalom Rafi (Friedl Frigyes)– *Hasomer Hacair*
1920-1996

Erdélyben, Kolozsvárott született, gyermekkorában családja Németországba költözött. 13 éves korában, Hitler németországi hatalomra jutásakor a család újból elköltözött, Pozsonyba, ahol Rafi a Hasomer Hacair tagja lett. 1937-ben Prágába küldték, hogy ott felállítsa a Hasomer Hacair helyi csoportját. Érettségi vizsgáját a németek alatt levo Csehszlovákiában tette le, miközben fényképészetbol kereste kenyerét. Bevonulása után ezzel foglalkozott a szlovák hadseregben is. 1941-ben Trencsénben illegalitásba vonult, és a földalatti mozgalom tagja lett, miközben fényképészként dolgozott. 1943 utolsó éjjelén, 23 Hasomer Hacair tag gyult össze a szlovák Nove-Mesto (Vágújhely) városában, mert jelentést kaptak a lengyelországi helyzetrol és a varsói gettó felkeléséról. A megbeszélés hosszú ideig tartott. Végül döntésre jutottak: a magyarul beszélo tagok Magyarországra mennek, a többiek pedig csatlakoznak a szlovák partizánokhoz. Így érkezett Pil (Alpan) Mose és Friedl (Bensalom) Rafi 1944 elején Budapestre. Rafira hárult Baumer Jóska és Benito (Ronen Jakov) munkája, a mozgalom vezetoségének irányítása. Magyarország megszállásakor a

zsidó intézmények felé Rafi képviselte a a Hasomer Hacairt és a cionista földalatti mozgalmat. Kapcsolatot teremtett a hitközségek vezetoivel, a Mentobizottsággal, a magyar kormánnyal, a hadsereg és a rendorség embereivel, Rafi, árja kinézetével , a tárgyalások levezetésében különleges képességgel rendelkezett, szövetségeseket tudott szerezni és még az ellenséget is meg tudta gyozni, mellyel a nap minden órájában saját életét veszélyeztette. Barátaival együtt a legnagyobb erofeszítéssel minél több zsidó megmentésén és a nyilaskeresztesek börtönébe zárt barátaik kiszabadításán dolgozott. Tamar, barátnoje – késobbi felesége – segített neki, lánytestvére, sógora és unokaöccse a Holocaust áldozatai lettek, Rafi és fiútestvére túlélték a Vészkorszakot.

A felszabadulás után Rafi visszatért Csehszlovákiába és Prágában felállította az Erec Jiszrael-i irodát, mely a „Briha" akciók (illegális bevándorlás Palesztinába) irányító központja lett. A Londonban tartott cionista kongresszuson Rafi Bensalom, Grossman Haikával együtt képviselte a Hasomer Hacairt. 1947-ben Erec Jiszraelbe vándorolt feleségével és elso gyermekükkel, ahol a Haogen kibuchoz csatlakozott. A késobbiekben külügyi szolgálatot is teljesített és kibucában társadalmi és ipari ügyekkel foglalkozott.

Goldfarb Neska –(Szandel Ágnes) *Dror Habonim* 1921-2000

Kárpátalján született vallásos családban. Fiatalon megárvult, 15 éves korától a „Hahaluc Hacair" (a késobbi Dror Habonim) mozgalom tagja volt. 1939-ben, egy Erec Jiszrael-i életre felkészíto (héberül hachsara) táborban ot és barátnojét magyar rendorök elfogták, és Budapestre vitték, ott néhány napra börtönbe zárták, majd visszavitték a falujába. 1940-ben elhagyta családját és a mozgalom budapesti kommunájába költözött. 1941-ben a Budapestre érkezo zsidó menekülteknek segített, melyet jövobeli férjével Cvi Goldfarbal együtt 1942-ben is tovább folytatott. 1943-ban a mozgalom megbízásából Kárpátaljára utazott, hogy az ottani zsidókat az eljövendokrol figyelmeztesse, és a mozgalom új központjait kiépítse. Magyarország megszállása után Neska központi szerepet játszott a földalatti mozgalomban, ahol bölcsességével és bátorságával tunt ki a többiek közül. Sokféle tevékenységet és küldetést végzett, egy alkalommal Cvivel és barátaival együtt el is fogták. Kemény vallatásoknak vetették alá, de a mozgalom titkait nem árulta el. Budapesten egyik börtönbol a másikba került, míg a cionista földalatti mozgalom egy merész akció során ki nem szabadította a Margit körúti katonai fegyházból. A felszabadulás után, 1945 januárjában Cvi és Neska a mozgalom újbóli felállításán és a maradék menekült, köztük többszáz gyermek gondozásával foglalkoztak. 1949-ben Izraelbe vándoroltak, ahol a Farod kibuc megalapítóinak egyikei lettek. Fiuk, Uri, a Jom Kippuri háborúban esett el. 4 évvel késobb Cvi is eltávozott az élok sorából.

Aszael David–(Auslaender Dezso) *Bnei Akiva*
1924- 1983

Ungváron született . Ifjú korától a városában muködo Bnei Akiva tagja. Az ungvári héber gimnázium végzettje. 1941-ben Budapestre költözött. 1943-ban behívják munkaszolgálatra, ahol megsebesül, majd megszökik egységétol. Magyarország megszállása után a földalatti mozgalomban a Bnei Akiva vezetoi közé tartozott. Egy, a városából származó keresztény szomszéd Budapesten, az utcán felismerte és besúgta, melynek következtében a nyilaskeresztesek elfogták. A fogságból megszökött és folytatta a mozgalmi munkát. A felszabadulás után a Bnei Akiva mozgalom újraélesztoinek és vezetoinek egyike. Kivándorlása után a Jewish Agency-ben (Szochnut) dolgozott, és az intézményt képviselve több kiküldetésben kapott helyet.

Freiman Avigdor (Andi) – *Betar*
1922-1945

Kassán született, középiskolai tanulmányait városában fejezte be. Kamasz korától kezdve a Betar tagja. Már 1939-40-ben részt vett a Lengyelországból Magyarországra gyermekeket átszökteto tevékenységben. Magyarország megszállása után Budapestre költözik, és megszervezi a Kassa és környékén levo Betar mozgalomhoz tartozó fiatalok Budapestre szöktetését, hamis iratok segítségével, és Budapesten gondoskodik a megélhetésükrol.

Andit a magyar szervek fogták el. Visszatoloncolták Kassára, de a deportálás idején, a város gettójaként használt téglagyárból sikerült megszöknie. Másodszorra a nyilaskeresztes parancsnokságról sikerült eltunnie. A földalatti mozgalomban levo Betarnak a bunkerekben tartózkodó tagjait irányította, segített nekik a romániai határátkelésben, és a munkaszolgálatos mozgalmi tagok megszöktetésében. Vezetése alatt a Betar és a többi ifjúsági mozgalom között régóta megszakadt kapcsolat (mióta Jabotinsky a Nemzetközi Cionista Szervezetbol kilépett) is feléledt. Andi a cionista vezetokkel teljes együttmuködésben dolgozott. A földalatti mozgalom nyomdája látta el a Betar mozgalom teljes iratszükségletét.

1944 decemberében Andi Freiman megbetegedett, és egy budapesti kórházban, a várost bekeríto orosz csapatok ostroma alatt halt meg. Csupán 22 évet élt.

Révész Perec (László)– *Makabi Hacair*
1916 –

Csehszlovákiában született, a pozsonyi orvosi egyetemen 4 évig tanult. Futóbajnok volt, az egyetemet nemzetközi versenyeken képviselte. 1938-ban, a Numerus Clausus törvénybe iktatása miatt (a zsidó diákok számának korlátozása az egyetemeken) tanulmányait félbe kellett szakítani. 1940-ben feleségével együtt Palesztinába készült bevándorolni, de a nácik megakadályozták a hajó elindulását, ettol kezdve a mozgalmi életnek szentelte

magát. 1942-ben, egy, a barátait Magyarországra szökteto akciójában elfogták, de sikerült elmenekülnie. Ekkor tevékenységének központját áthelyezte Budapestre és a mozgalom irányításával foglalkozott. Egy hamis iratokat beszerzo útján újból elkapták, lecsukták, és visszatoloncolták Szlovákiába. A határátkelésnél megint sikerült kibújnia a rendorök keze közül, és visszatért Budapestre. Nagyban hozzájárult a Mentobizottság megalakulásához, és a Vészkorszak alatt végig a Mentobizottság és a cionista földalatti mozgalom között az összeköto ember szerepét látta el.

1943-tól – 1944. március 19-ig Brand Joéllal közösen a lengyel zsidók Magyarországra szöktetését szervezte és gondoskodott magyarországi ellátásukról. A megszállás után a haluci ifjúsági mozgalmak közös vezetoségének tagja lett, és tevékenységét álneveken folytatta tovább. Több mentotevékenységben vett részt, és a gyermekházak felállítása és megszervezése révén a svéd és a nemzetközi vöröskereszttel szoros kapcsolatban állt. 1944 nyarán, Szlovákiából Fleischmann Gizi a „Munkacsoportból" megmentésük érdekében dr. Kasztnerhez fordult segítségért és arra kérte, hogy Wisliceny megvesztegetésére utaljon át dollárban egy nagyobb összeget, mellyel elkerülhetnék a deportálást. Révész Perec vállalta, hogy személyesen o lesz az, aki átszökik a határon és az éjszaka leple eljuttatja hozzájuk a pénzt. 1944 augusztusában, a szlovákiai partizánok felkelése napján hasonló küldetést végzett. A felszabadulás után rögtön a „Joint" elso bizottságának tagja lett, gyermekek, fiatalok, a haláltáborokból menekültek segítésén és mentésén tevékenykedett. A Magyarországról történo Bricha megszervezésének egyik kulcsembere volt. 1949 májusa óta Izraelben él, és a Kfar Makabi kibuc tagja.

Róth Stefan Szigfrid – *Hanoar Hacioni* 1915-1995

Gyöngyösön született, 1938-ban megszerezte a jogi kar doktori diplomáját. A cionista diákok szervezetének a Makabiának és a Hanoar Hacioni mozgalom vezetoinek köréhez tartozott. 1942-tol a Mentobizottságban a Klál Cionisták képviseloje lett. A lengyelországi Hanoar Hacioni mozgalomból érkezo menekülteknek segített, és az Idegenek Ügyével Foglalkozó belügyminisztériumi osztály vezetojével, Jarosek Antallal tartotta a kapcsolatot (Jarosek Antal az „Igaz Ember" kitüntetését kapta a háború után). A német megszállás után nem volt hajlandó a Zsidó Tanács munkájában részt venni, a Románián keresztül történo „kirándulásokat" (határcsempészést) szervezte és hamis iratokat osztott szét. 1944 júniusában elkapták, több börtönben ült, és csak 1944-ben, Jom Kippur napján, Komoly Ottó segítségével szabadult ki. Szálasi hatalomra kerülése után tovább folytatatta a mentotevékenységet, foleg a gyermekházakban.

A felszabadulás után a magyarországi zsidóüldözéssel foglalkozó központi információs iroda muködésében tevékenykedett, rövid idore az angliai cionista szövetség elnöke és a zsidó ügyekkel foglakozó intézet (IJA) igazgatója lett Londonban. A '90-es évek elején a Tel-Avivi egyetemnek nyújtott nagylelku adománya nagyban hozzájárult a jelenkori antiszemitizmust és rasszizmust kutató intézet felállításhoz.

A kiválogatott források Fényképek és igazolványok jegyzéke

1. Hava E ichler, Jehuda Talmi
2. Aser Arni
3. Nomi Blank, Haim Gnizi
4. Natan ben Haim
5. Rafi Bensalom
6. Randolph L. Braham
7. Alexander Barzel
8. Menahem Daniv
9. Mose Israel
10. Asher Cohen
11. Perec Revesz
12. Avihu Ronen
13. Galia Siloah
14. Magyar Nyelvterületrol Származó Zsidóság Emlékmúzeuma, Cfat

Internetes weboldalak:

- www.hashomer-hatzair.org
- www.avihuronen.com/hebrew/courses/dark-times/lesson-12/rescue.html
- www.gfh.org.il/forced/labor_german_occupation_time.html
- www.amalnet.k12.il/meida/shoa/shoa0046.html
- www.gfh.org.il

Igazolványok jegyzéke: !!!

1. Személyi igazolvány, fénykép nélkül ...oldal
2. Ifjak részére katonaság elotti kötelezo szolgálatot igazoló papír (Levente) ...oldal
3. Nélkülözhetetlen munkát végzo igazolvány, képpel ellátva (Hadiüzem) ...oldal

4. Református egyház által kibocsátott születési anyakönyvi kivonat ...oldal
5. VIII.kerületi lakossági nyilvántartó által kiadott születési bizonyítvány ...oldal

Felhasznált irodalom

1. Eichler, Hava - Talmi, Jehuda: *Halom, maavak, hacala. Toldot Hanoar Hacioni bestahim dovré hungarit 1937 -1941* (Dream, Struggle, Rescue: Hanoar Hatzioni in the Hungarian speaking Territories between 1937-1941) Massuah, 1996.

2. Arni, Aser: Ayin ahat boha – ayin ahat coheket (in Hebrew) The Society for the Research of the History of the Zionist Youth Movement in Hungary, 2002.

3. Blank, Nomi – Gnizi, Haim: *Mahteret hacala: Bné Akiba be-Hungaria bitkufat Hasoa* (Underground Rescue: Bnei Akiva in Hungary during the Holocaust) Ramat Gan, Bar Ilan University, 1993.

4. Ben Haim, Natan (szerk.) :*Jad lebétar Hungaria 1928-1948* (Remembrance of Beitar in Hungary between 1928-1948)

5. Bensalom, Rafi*: Neevaknu lömáán hahajim. Hamahteret hahalucit böbudapest 1944.* (We Struggled for Life) Tel Aviv, Sifriat Poalim, 1978.

6. Braham, Randolph L. – Katzburg, Nathaniel (szerk.) : *Toldot Hashoa – Hungaria.* (The Holocaust in Hungary) Yad Vashem ,1992.

7. Barzel, Alexander (szerk.) *Halomot vemáávakim: Toldot tnuat Gordonia Makabi Hatzair be-Hungaria 1938-1950* (Gordonia Makabi Hatzair Movement in Hungary between 1938-1950) Kibutz Dalia, 2000.

8. Daniv, Menahem (szerk.): *Haholmim vöhabonim: Habonim be-Transylvania ube-Hungaria, Dror-Habonim be-Romania 1932-1949.* (Habonim in Hungary and Transylvania, Dror-Habonim in Romania between 1932-1949) Beit Hatzanhanim, Kibutz Maagan, 1998.

9. Israel, Mose: *Mevaszrim, magsimim, lohamim, mecilim: Tnuot haluciot sel Hakibuc Hameuhad Behungaria.* (The United Kibutz Federation's halutz movements in Hungary) Twoo volumes. Kibutz Dalia, 1999.

10. Cohen, Asher: *The Halutz Resistance in Hungary, 1942-1944.*Boulder, CO and NY: Social Science Monographs, Institute for Holocaust Studies of the City University of New York, 1986.

11. Révész Perec: *Mul nahsolé haroa.* Kibutz Dalia, 2001.

12. Ronen, Avihu: *Hakrav al hahajim: Hasomer hacair Behun*garia, 1944 (The Battle for Life: Hashomer Hatzair in Hungary, 1944) Yad Yaari-The Society for the Research of the History of the Zionist Youth Movement in Hungary, 1994.

13. Siloah, Galia (rendezo *): Kav Hahajim* (Lifeline) 1995 (video).

14. A Magyar Nyelvterületrol Származató Zsidóság Emlékmúzeuma, Cfat. A múzeuma magyar, erdélyi, szlovákiai, kárpátaljai, bácskai, bánáti és burgenlandi zsidóság történelmét dokumentálja.

Ajánlott irodalom

1. Grossmann, Alexander: *Elso a lelkiismeret. Carl Lutz és az o budapesti akcióinak történelmi képe*. CET Belvárosi Kiadó, Budapest, 2003.

2. Szita Szabolcs (szerk):*Magyarország, 1944. Üldöztetés-embermentés.* Nemzeti Tankönyvkiadó – Pro Homine – 1944 Emlékbizottság, Budapest, 1994.

3. Benedek István Gábor – Vámos György (szerk.) : *Téps le a sárga csillagot. Interjúk az 1944-es budapesti zsidó ellenállásról.*Pallas Kiadó, Budapest, 1990.

4. Ronén, Avihu: *Harc az életért. Cionista ellenállás Budapesten, 1944.* Belvárosi Kiadó, Budapest, 1998.

5. Cohen, Aser: *A haluc ellenállás Magyarországon 1942 - 1944.* Balassi Kiadó, Budapest, 2002.

6. Fettman. Joszéf-Erez, Cvi-Sadmi, Elijahu: *A Hasomer Hacair története Magyarországon 1927-1952.* Budapest, 1990.

7. Netzer, Eli: *Nagyobbak a sorsuknál.* Belvárosi Kiadó, Budapest, 1998.

8. Bensalom, Rafi: *Mert élni akartunk.* Holocaust Dokumentációs Központ és Emlék-gyüjtemény Közalapitvány, Budapest, 2003.

9. Alpan, Mose : *A viharban.* Makkabi, Budapest, 2004.